

בעזרת השם יתברך

ליקוטי שפת אמת

סוכות

מאת

כבוד קדושת אדונינו מורנו ורבינו
קדוש ישראל ותפארתו רשכבה"ג מרן
יהודא ארי'ה ליב זצוקלה"ה **מגור יע"א**

תורות רבנו השפת אמת
לחג הסוכות ושמיני עצרת

מסודרים בשערים ונושאים
בתוספת תורות רבות משאר ספרי רבנו

ענייני המועדים – שלושת הרגלים
ליקוט תורות העוסקים בענייני המועדים והיחס ביניהם
בפתיחת ראשי תיבות, הפניה למקורות וציטוטים

המלקט והעורך

ערן מושה מרגלית

עורך הספרים

הגדת ליקוטי השפת אמת, פתח ההגדה, ליקוטי שפת אמת – קהלת,
מפתח נושאים לשפת אמת על התורה

תוכן העניינים

13	אקדמות מילין
א	חג סוכות - פסוקי התורה, פרשנים ומדרש רבה
יד	סדר האושפזין ותפילה בכניסה לסוכה וביציאתה
יז	סדר נטילת לולב

סוכות השלמת ימי התשובה

כא	מעלת הימים בין יום כיפור לסוכות - ראשון לחשבון עוונות
כו	תורות נוספות במעלת ההכנה למצווה
כח	מדוע חג הסוכות בתשרי ולא בניסן (בצמוד ליציאת מצרים)
לג	בסוכות התשובה מאהבה ומשמחה
לט	תורות כלליות: סוכות - השלמת ימי התשובה
סג	ליקוט תורות נוספות ובהן התבאר הקשר בין סוכות וימי התשובה

ענייני מועדים וזמן שמחתנו

סט	ענייני מועדים כללי
סט	הכנות לחג - שואלין ודורשין בהלכות החג
עא	עניין שהמועדים נקראים 'חגים'
עא	קניית מנעלים לכבוד הרגל
עא	מלבושי יום טוב
עב	חייב אדם לטהר עצמו ברגל
עב	הדלקת נרות יום טוב - התעוררות קדושה והשפעתה
עג	חציו לה' וחציו לכם
עג	היתר אוכל נפש ביום טוב
עד	הלל במועדים
עה	המועדים נקראים מקראי קודש

עז..... היחס בין השבת למועדים.....
 פב..... ישראל מקדשים הזמנים.....
 פד..... מדוע ברגלים מברכים 'שהחיינו' ובשבת לא.....
 פה..... עלייה לרגל במועדים.....
 פז..... עיקר הארת השנה תלוי בימי חג הסוכות - "שבעת ימים בשנה".....
 פט..... חג האסיף.....
 צז..... שבעים פרי החג.....

עניינה של הסוכה

קג..... "בסוכות הושבת".....
 קז..... ענני הכבוד בזכות אהרון והיחס למצוות הסוכה.....
 יציאה מדירת קבע לסוכה -
 מעין הליכת ישראל במדבר והליכת אברהם אבינו לארץ ישראל.....
 קיח..... ביאור המחלוקת אי סוכה דירת ארעי או קבע.....
 קכא..... עניין סוכה וביטחון בה'.....
 קכד..... עניינים שונים בטעם המצווה והלכותיה.....
 קכו..... הסוכה עניינה אחדות - 'כל האזרח בישראל'.....
 קכח..... קדושת הסוכה - חל שם שמים על הסוכה / מעין משכן ומקדש.....
 קלד..... הסוכה נקראת 'צלא דמהמנותא' - צל האמונה / בצלו חמדתי וישבתי.....
 קלז..... סוכה מלשון ראייה - סוכה ברוח הקודש.....
 קלט..... עניינה של הסוכה שמירה, הגנה והבדלה.....
 קמו..... עניין שיעקב נסע סוכות; בנה בית ולמקנהו עשה סוכות.....
 קנ..... סוכת שלום / פורס סוכת שלום.....
 סוכה נקראת מצווה קלה - לעתיד ה' בוחן את הגויים במצוות סוכה
 [מוציא חמה מנרתיקה].....
 קנה.....
 קנז..... האושפיזין הבאים לסוכה.....
 קנט..... הרחב דבר - אהרון וענני הכבוד.....

עניינם של ארבעת המינים

קעא..... תורות כלליות - עניינם של ד' המינים.....

ד' המינים כנגד הקב"ה קעא
 ד' המינים כנגד ד' סוגי אנשים בישראל ואגודתם יחד קעא
 ד' המינים כנגד איברי האדם קעב
 ענינים של ארבעת המינים -
 עדות שישראל נצחו בדין ונקראים 'מאני קרבא' קפד
 מעלת נטילת ד' המינים במקדש
 ותקנת רבי יוחנן בן זכאי ליטול ז' ימים זכר למקדש קפז
 תפילה לפני נטילת לולב - 'ולידע איך שמך נקרא עלי' קפח
 היחס בין הסוכה לד' המינים קפט
 מדוע בשבת אין נוטלים ד' מינים קצט

זמן שמחתנו ושמחת בית השואבה

סוכות זמן שמחתנו רה
 תורות נוספות בנושא שמחה בהתגלות נשמה בירושלים ומקדש רטז
 עניין שימי הסוכות הם ימי הלל ושמחה - אמירת הלל שלם בסוכות ריט
 שמחת בית השואבה רכג

ניסוך המים ויום הושענא רבה וערבה

ניסוך המים בחג הסוכות ועניין שבחג נידונים על המים רלא
 מדוע אין גשמים בסוכות סימן ברכה רמז
 גבורות גשמים רמט
 אמירת הושענות בסוכות רנא
 יום הושענא רבה ועניינה של הערבה רנג
 היחס בין הערבה שבד' המינים לערבה של הושענא רבה רסו

שמיני עצרת ושמחת תורה

תורות כלליות - עניינו של יום שמיני עצרת והיחס בינו לבין חג הסוכות רסט
 שמיני עצרת - היחס בין סוכות לשמיני עצרת, מדוע אין צריך סוכה וד' מינים. רפא
 ביאור עניין שמיני עצרת הוא 'סעודה קטנה' - פרידה ודבקות רפז
 'אך שמח' - לרבות לילי יו"ט אחרון רפט

'עצרת תהיה לכם' - ביאור לשון 'עצרת'..... רצד
 שמחת תורה בשמיני עצרת אחר סוכות..... רצו
 עניין שמחת תורה בשמיני עצרת אחר סוכות..... רצו
 היחס בין שמיני עצרת לשבועות..... שיד
 עניין שבכל שנה ובכל דור סדר חדש והבנה חדשה בתורה..... שטז
 עניין שהתורה נקראת "אמון" ובה ברא העולם..... שיז
 תפילות ומנהגי היום - קריאת התורה בליל החג והקפות, תפילת גשם..... שכ
 מנהג קריאת התורה בליל שמיני עצרת..... שכ
 הקפות ופיוטים הנאמרים בשמחת תורה..... שכ
 פיוט - 'נגיל ונשיש בזאת התורה כי לנו עוז ואורה'..... שכא
 שמיני עצרת - תפילת גשם..... שכב
 ביאורי פסוקים מפרשת וזאת הברכה - למה בשמיני עצרת ברכה..... שכד
 הקשר בין סוף התורה לתחילתה..... שמג
 בראשית - עניין שהתורה התחילה בבראשית, ביאור כח מעשיו הגיד לעמו..... שמח
 ברכת התורה - תורות נבחרות..... שנג
 הארת ימי הסוכות נמשכת עד חנוכה..... שנז

ג' רגלים - פסח שבועות וסוכות

בחינות שונות המתגלות ברגלים - ג' רגלים כנגד מה..... שסה
 ג' המועדים ושמיני עצרת..... שצז
 היחס בין ספירת העומר (ז' שבועות) ושבועות - לסוכות (ז' ימים) ושמיני עצרת..... תד
 שבועות - המועד האמצעי והפנימי, בריח התיכון..... תו
 ז' ימי המועדים..... תז

מפתח נושאים לתורות העוסקות ביחס שבין שלושת הרגלים..... תח

מפתח תורות השפת אמת לסוכות שהובאו בספר..... תט

סדר אושפיזין (נוסח ספרד)..... תיג

אקדמות מילין

"הַלְלוּיָהּ, אֹדְדָהּ ה' בְּכָל לֵבָב, בְּסוּד יִשְׂרָאֵל וְעֲדָה" (תהלים קיא, א)

תורותיו לסוכות של מרן הרב יהודא אריה ליב זצוקלה"ה מגור, רבנו בעל ה"שפת אמת", נדפסו כסדר שבו נאמרו בשנים תרל"ב תרס"ה.

אכן, פעמים רבות הלומד מבקש להתרכז בנושא מסוים. צורך זה עולה במיוחד בעת הלימוד בדברי קודשו של רבנו בענייני חג הסוכות, שבהם ישנן תורות רבות (מעל מאתיים וחמישים פסקאות) ונושאים מגוונים. אשר על כן, בעזרת ה' וברוב חסדיו, סודרו בספר זה דברי קודשו של רבנו בענייני חג הסוכות לפי נושאים לנוחות הלומדים ולתועלתם.

לצד התורות שנאמרו על ידי רבנו בחג הסוכות, נלקטו בספר זה עוד תורות רבות משאר ספרי השפת אמת העוסקות בענייני חג הסוכות וסודרו אף הן לפי נושאים. כמו כן, צוינו בספר הפניות לתורות נוספות הקשורות לענייני חג הסוכות.

בצורה זאת יכול הלומד להתמקד בכל אחד מהנושאים שעוסק בהם רבנו ולפגוש בקלות את כל דבריו בצורה מרוכזת ומסודרת.

כאן המקום לציין שלא שינינו ולא נגענו ח"ו בלשון קודשו של רבנו, וכן אין מטרתנו לפרש את דברי רבנו, ואם טעינו ושגיגנו במשהו - אין זה אלא לקוצר דעתנו והשגתנו.

כהשלמה לדברי רבנו על חג הסוכות, ליקטנו בחסדי ה' בכרך נפרד את דברי רבנו על **מגילת קהלת**, הנקראת בחג הסוכות. רבנו עצמו לא כתב וערך פירוש וספר על מגילת קהלת, אומנם בתורותיו לסוכות ובשאר ספריו הזכיר ופירש את פסוקי המגילה במאות מקומות - ואת כל ההתייחסויות הללו ליקטנו וסידרנו על סדר פסוקי המגילה.

נוסף לשני הכרכים הללו, מובאים בע"ה בכרך השלישי **מאמרים העוסקים בענייני חג הסוכות**, על פי דרכו של רבנו השפת אמת וספרים נוספים. מטרת מאמרים אלו לבנות בקרב הלומד משנה אמונית סדורה בענייני החג ומצוותיו, להפגיש את הלומד עם גדולתו של רבנו השפת אמת ולפתוח פתח ללימוד מעמיק בדבריו.

מתוך הודיה לה' ובתפילה כי הלימוד בספר יפתח בקרב הלומדים את שערי הלב והדעת בעת קיום מצוות חג הסוכות, ונזכה לגאולה שלמה.

ערן משה מרגלית

ירושלים, שלהי התשפ"א

לדרך הליקוט והציטוט

נציין כמה עקרונות שעל פיהם נעשתה עבודת הליקוט והסידור:

בחירת הנושאים בספר נעשתה לפי הנושאים שעסק בהם רבנו. משום כך, נושא העלייה לרגל, לדוגמה, הובא כאן בקצרה, שכן, נושא זה התבאר במיוחד בתורות רבנו לחג הפסח, וכמעט שלא נידון בדבריו בחג הסוכות.

פעמים רבות קשה לבחור לאיזה נושא ראשי לשייך כל תורה ותורה, משום שרבנו הרבה לקשר בתורה אחת כמה וכמה נושאים יחד, ופעמים שעיקר חידושו נמצא בעצם הקישור שבין הנושאים, וממילא שיוך התורה לאחד מהנושאים בלבד תגרום להעדרה בשאר הנושאים. כדי לתת ולו במעט מענה לבעיה זו, ציטטנו לעיתים תורה מסוימת או את חלקה בכמה מקומות.

בנושאים שבהם ישנן תורות רבות - פעמים בחרנו להביא את התורות כפי סדר אמירתן לאורך השנים, ופעמים הקדמנו את התורות שנאמרו בחג סוכות עצמו, ורק לאחר מכן הוספנו את הליקוטים משאר ספרי רבנו.

בכל ציטוט הקפדנו לציין את מקורו (פרשה או חג, השנה שהתורה נאמרה ודיבור המתחיל), כדי שהמעייין והלומד יוכלו אם ירצו לפתוח את הדברים במקורם ולראותם בהקשרם השלם.

מתוך הכרה עד כמה חשוב ללמוד את דברי קודשו של מרן השפת אמת במלואם, ולא כציטוט חלקי, הובאה כל תורה מחג הסוכות במלואה לכל הפחות במקום אחד.

כאשר התורה מצוטטת בחלקה או כאשר חלקים ממנה מובאים בכמה מקומות, הקפדנו לציין היכן הובאה התורה בשלמותה. ובכל מקום שהציטוט אינו מלא, צוין הדבר בשלוש נקודות בפתיחת הציטוט או בסיומו.

למותר לציין שלא נעשו שינויים או תוספות בדברי קודשו של השפת אמת. עם זאת, בתורות עצמן הודגשו משפטים או מילים מסוימות לתועלת הלומדים. אך יש לזכור כי הדגשות אלו אינן מופיעות במקור, ותכלית הוספתן היא לבאר את הקשר שבגיניו נבחרה הפסקה להופיע באותו מקום.

כמו כן, הכותרות וכותרות המשנה, אין מטרתן לפרש את דברי רבנו, ואף לא להגדיר את מכלול הנושאים שבהם עוסקת התורה שצוטטה. כל תכליתן אינה אלא לציין ללומד את הנושא שלשמו לוקטו אותן תורות יחד או לעורר לעניין מרכזי שהתחדש וכן לסייע למציאת הנושאים והתורות למי שכבר למדם ומחפשם עתה בספר.

מכיוון שעיקר התועלת והייחוד שבחיבור זה הם בליקוט הדברים וסידורם לפי נושאים, ואילו עבודת פענוח ומציאת המקורות שעליהם התבסס רבנו כבר נעשתה בעבר בכמה הוצאות, הרשינו לעצמנו להתבסס על פי רוב על פתיחת ראשי התיבות, הבאת ההפניות וציטוטי המקורות כפי שיצאו לאור בעבר במהדורת השפת אמת של הוצאת "המכון התורני אור עציון".

לתועלת הלומדים, בחרנו לצטט תחילה בכמה מקומות את המקורות בהרחבה, ורק אחריהם הבאנו את דברי השפת אמת עצמם המבוססים עליהם.

תוכן מפורט של שערי הספר

השער הראשון: **סוכות - השלמת ימי התשובה**. בשער זה הובאו תורות רבות, שבהן עסק השפת אמת בבירור הרעיון שחג הסוכות קשור לימי התשובה, משלים אותם, ויש בו תשובה מאהבה. עצם ריבוי התורות בנושא זה מעיד כמה הוא עיקרי בתורת רבנו השפת אמת.

השער השני: **ענייני מועדים ועניינים שונים המתקיימים בסוכות**. בשער זה הובאו תורות כלליות בנושא המועדים, וכן כמה נושאים בעניין חג הסוכות עצמו - מעלת ימי החג, הכינוי "חג האסיף", ועוד.

השער השלישי: **עניינה של הסוכה**. בשער זה סודרו תורות רבנו העוסקות בביאור עניינה וקדושתה של הסוכה, במשמעות הפנימית של היציאה מן הבית אל הסוכה וכן במשמעות הלכות הסוכה.

השער הרביעי: **עניינים של ד' המינים**. בשער זה הובאו תורות בעניינים של ארבעת המינים, שעליהם נאמר במדרש שהם כלי מלחמה וסמל לניצחונם של ישראל, וכן שהם רומזים לארבעה סוגי אנשים בישראל, לארבעה איברים ולקדוש ברוך הוא. אף שבתורה לא הובא במפורש שיש קשר ויחס בין מצוות הסוכה ובין מצוות ארבעת המינים - רבנו עסק בבירור היחס ביניהן, ותורותיו בנושא הובאו בחלק השני של השער.

השער החמישי: **סוכות זמן שמחתנו ושמחת בית השואבה**. בשער זה הובאו תורות בעניין השמחה בחג סוכות, שאף נקרא: "זמן שמחתנו", וכן בעניין שמחת בית השואבה שהייתה מתקיימת בבית המקדש בחג הסוכות.

השער השישי: **שער ניסוך המים, הושענא רבה וערבה**. בשער זה הובאו תורות רבנו בעניין מצוות ניסוך המים, ובעניין דברי חז"ל שבחג הסוכות נידונים על המים ומשום

כך מתפללים ואומרים את ההושענות. בנושא זה ביאר רבנו כי עיקר בקשת ישראל למים היא לפנימיות השפע - לתורה.

חלקו השני של השער עוסק בדברי רבנו בביאור יום הושענא רבה, שבו מרבים בתפילות ומקיימים את מנהג נטילת הערבה. רבנו עסק באופן מיוחד בהבנת עניינה ומעלתה של הערבה, ובשאלה מדוע דווקא המין שנראה הפשוט ביותר זכה לכך.

השער השביעי: **שער שמיני עצרת ושמחת תורה**. בשער זה הצמדנו בנושא אחד מרכזי את שמיני עצרת ויום שמחת תורה, וזאת משום שבארץ ישראל זוכים אנו לאחדם ביום טוב אחד, ואין לנו צורך בשני ימים טובים, וכן מפני הקשר המהותי בין יום שמיני עצרת לתורה.

כחלק משער זה, סודרו גם דברי רבנו לפסוקים מפרשת "וזאת הברכה", והקשר שבין סיום התורה לתחילתה.

בסוף השער, הובאו כמה תורות, בעיקר מחנוכה, שבהן התבאר כי הארת ימי חג הסוכות נמשכת עד חנוכה.

השער השמיני: **שער ג' רגלים - פסח, שבועות וסוכות**. השפת אמת ראה בשלושת הרגלים מהלך אחד שלם, המתחיל בפסח ומסתיים בחג הסוכות. על כן, כהשלמה לדברי רבנו בנושא חג הסוכות, הובא בשער זה ליקוט מקיף מכל ספרי רבנו, שבהם עסק רבנו ביחס הפנימי בין שלושת הרגלים ובביאור עניינם.

תודות

תודה לבורא עולם על הזכות ללמוד תורה ולערוך ספר זה. מרגיש אני בחוש, שזכות רבנו השפת אמת זצוק"ל וזכות הלומדים העתידיים ללמוד בספר הן שעמדו לי בכל שלבי העבודה, להגיע למקורות הנכונים ואף לאנשים שסייעו בהוצאת הספר.

במהלך הלימוד והעבודה, נעזרנו רבות במאגרי המידע שב"תקליטור התורני" של חברת די.בי.אס מחשבים, המתאמצת לזכות את ציבור הלומדים באוצרות האמונה והמחשבה, ובהם ספרי השפת אמת. כמו כן נעזרו במאגרי המידע של "פרויקט השו"ת". ישלם ה' שכרם, ויזכו להמשיך במפעלם מתוך ברכת שמיים.

אבקש להודות מקרב לב לכל מי שזכה להיות שותף ותרם מהונו להוצאת הספר, ויהי הלימוד בספר לזכותם ולזכר יקיריהם.

שער
סוכות השלמת
ימי התשובה

תורות המבארות את היחס
שבין סוכות לימי הדין
וכיצד חג סוכות מהווה השלמה
לימי התשובה

מעלת הימים בין יום כיפור לסוכות - ראשון לחשבון עוונות

בערב ראש השנה גדולי הדור מתעניין, והקדוש ברוך הוא מתיר להם שלישי מעוונותיהן, ומראש השנה ועד יום הכפורים היחידים מתעניין, והקדוש ברוך הוא מתיר להם שלישי מעוונותיהן.

וביום הכפורים כולן מתעניין, אנשים ונשים וטף, והקדוש ברוך הוא אומר להם לישראל מה דאזיל אזל מן הכא ולהלן נחיל חושבנא (פירוש: מה שהלך הלך, ומכאן ולהבא נתחיל חשבון חדש).

ומיום הכפורים עד החג כל ישראל עסוקין במצות זה עוסק בסוכתו וזה בלולבו. וביום טוב הראשון של חג כל ישראל עומדין לפני הקדוש ברוך הוא ולולביהן ואתרוגיהן לשמו של הקדוש ברוך הוא ואומר להם מה דאזיל אזל מן הכא נחיל חושבנא.

לפיכך משה מזהיר לישראל - "ולקחתם לכם ביום הראשון". ויקרא רבה ל ז
 'ולקחתם לכם ביום הראשון' - וכי ראשון הוא? והלא ט"ו יום הוא! ואתה אמרת ביום הראשון?! אלא ראשון הוא לחשבון עוונות...

רק לשעה וההכנה הוא לעולם. ועל זה נאמר (דברים ד, ו) ושמרתם ועשיתם וכפי מה שאדם שומר עצמו תמיד כדי שיהיה מוכן לקיים מצות ה' יתברך. כי בודאי כל היגיעה לשמור מהבלי עולם צריך להיות כדי להיות מוכן לקיים מצות ה' יתברך וכפי הטהרה יוכל לקיים המצוה. ועל ידי השמירה זוכה לקיימה ונשמר מכל דבר כמו שכתוב (קהלת ה, ה) שומר מצוה לא ידע רע. ועוד כי מי יוכל לקיים המצוה כמשפטה. אבל הרצון

בהכנת המצווה יש יותר כח והצלה מאשר גוף המצווה עצמה

במור¹ הביא המדרש² שבין יום הכפורים וסוכות עוסקים במצות לולב וסוכה ואין עושין עונות והקב"ה אומר מה דאזיל אזיל כו'. והקשה בט"ז³ איך יהיו ימים אלו יותר [גדולים] מסוכות עצמו שמקיימים גוף המצוה ונאמר² ראשון לחשבון עוונות ע"ש. אבל אין הדבר רחוק שיותר כח והצלה יש בהכנת המצוה מגוף קיום המצוה. אחד כי עשיות המצוה הוא

1. טור אורח חיים, תקפא. 2. ויק"ר ל, ז. 3. ט"ז לשולחן ערוך שם, ס"ק א.

וזהו ענין תפילין של יד נגד הלב⁹ ואחר כך תפילין של ראש תהיה תורת ה' בפין (שמות יג, ט). וכן כתוב¹⁰ לב חכם ישכיל עליו פיהו פירוש כפי תיקון הלב נפתח הפה. וכן כתוב (תהלים נא, יב) לב טהור ברא לי כו' אחר כך ורוח נכון חדש (שם). וכמו כן בימי המעשה צריכין לברר במלאכות הגופניות כדי להיות מוכן ביום שבת לעשות כולו תורה¹¹. כי לא דבר רק הוא מכס (דברים לב, מז) כי ציור הגוף מכוון רמ"ח איברים כו'¹². ובזוהר הקדוש תולדות¹³ כל שייפא ושייפא לקבל בריה כו' וכן באורייתא כו'. וכמו כן בימים אלו אחר ראש השנה ויום הכפורים נתקנו נפשות בני ישראל להיות טהורים. ולכן בחג הסוכות נידונין על המים¹⁴ היינו לקבל השפע הבאה משמים ואין מים אלא תורה¹⁵. וביום הכפורים נטהרו הנפשות ולכן בסוכות רוח נכון יחדש בקרבנו. וצריכין בימים אלו בין יום הכפורים לסוכות להשתוקק לקבל הארת התורה בסוכות. לפני ה' תטהרו (ויקרא טז, ז). פירוש שהטהרה הוא רק כדי להיות כלי מוכן לקבל דבר ה'. לכן **איתא**¹⁶ **בימים אלו טרודין במצות ואין עושין עונות**

והכנה להמצוה הוא לעשותו כרצונו יתברך ולזאת ההכנה והשמחה לבוא להמצוה חשוב מאוד כנ"ל. ויש לדון קל וחומר ממה שכתבו ז"ל¹⁴ הרהורי עבירה קשים מעבירה. כמו שכתבתי¹⁵ מדה טובה הרהורי מצוה שאדם מהרהר ומשתוקק לקיים פקודת ה' יתברך טובים מהמצוה ושומרים האדם ועל ידי זה אין עושין עונות כנ"ל:

האזינו תרל"ד ד"ה בטור

בימים שאחרי יום הכיפורים טרודים במצוות - צריך להשתוקק שיקבל בסוכות האות התורה

בפסוק (דברים לב, מז) שימו לבבכם כו'. פירש רש"י ז"ל¹⁶ מספרי¹⁷ צריך אדם לתת עיניו ולבו ואזניו להיות מכוונים לדברי תורה כו'. פירוש¹⁸ כי התורה היא הסיוע משמים כמו שכתוב (שם ב) יערוף כמטר כו' כטל. כמו שהשדה אחר שנחרש ונעבד צריך הגשמים להוציא הזרע מכח אל הפועל. כן צריך האדם מקודם לתקן אברי הגוף להיות כלים מוכנים לקבל הארת התורה. וכפי זה התיקון כך נפתחו לו שערי תורה.

4. יומא כט ע"א. 5. בחקתי תרמ"ד ד"ה 'במדרש'. 6. דברים לב, מז ד"ה 'שימו לבבכם'. 7. ספרי האזינו, שלה. 8. עיין האזינו תרמ"א ד"ה 'בפסוק האזינו'. 9. לשם יחוד קודם הנחת תפילין. 10. שה"ר א א, ז (ב ע"א); עפ"י משלי טז, כג. 11. תנא דבי אליהו רבה, א. 12. עיין זוהר ח"א, קע ע"ב. 13. "ת"ח כל מאן דאשתדל באורייתא איהו קיים עלמא וקיים כל עובדא ועובדא על תקוניה ע"ב. 14. ימות ולית לך כל שייפא ושייפא דקיימא ביה בבר נש דלא הוי לקבליה בריה בעלמא דהא כמה דבר נש איהו מתפלג שייפין וכלהו קיימין דרגין על דרגין מתתקנין אלין על אלין וכלהו חד גופא הכי נמי עלמא כל אינון בריין כלהו שייפין וקיימין אלין על אלין וכד מתתקנן כלהו הא גופא ממש, וכלא כגוונא דאוריית' דהא אוריית' כלא שייפין ופרקין וקיימין אלין על אלין וכד מתתקנן כלהו אתעבידו חד גופא" (זוהר ח"א, קלד ע"ב). 14. ר"ה פ"א מ"ב. 15. ב"ק יז ע"א; ע"ז ה ע"ב; תנא דבי אליהו זוטא, א. 16. תנחומא אמור, כב; ע"ע ויק"ר ל, ז.

בודאי נענש אדם על כל חטא ועון. רק ראשון לחשבון עונות. הואיל ובראשון הוא הזמן לקבל הרוח הוא ראשון לחשבון עונות כמו שכתבנו:

סוכות תרנ"א ד"ה איתא במדרש

ביום הראשון של סוכות חוזרות לבני ישראל הנפש רוח ונשמה שלהם

ולקחתם לכם כו' (ויקרא כג, מ) דכתיב (מלאכי ג, ז) שובו אלי ואשובה אליכם. פירשו בתקונים¹⁹ כי על ידי החטא מסתלקין הנשמה ורוח וכשחוזרין בתשובה הקב"ה מחזיר לנו הנפש רוח נשמה עיין שם דף קכ"ד ב'. ומתקיים בסוכות ואשובה אליכם. וזהו ולקחתם לכם לעצמכם כי יוכל כל אחד לקבל הנפש רוח נשמה השייכים אליו. וכן הוא ההבטחה בפרשת התשובה ארפא משובתם אוהבם נדבה (הושע יד, ה). וכל זה מתקיים בחג הסוכות שהוא רומז על האהבה. וקח טוב (שם ג) פירש רש"י²⁰ למדנו דרך הטוב. וזה מתקיים בלקיחת הד' מינים ולקחתם לכם. שהוא הדעת היורד בחג הסוכות שיוכל כל אחד להכיר את מקומו כמו שאומרים²¹ ולידע איך שמך נקרא עלי. ובזה מתפרש גם כן המדרש²² ראשון לחשבון עונות. דהעונות הנעשים בין יום הכפורים לסוכות אין מעכבין חזרת

דכתיב (קהלת ח, ה) שומר מצוה לא ידע דבר רע. ועל ידי הכנה ותשוקה לעבודת ה' מתגרשין המחשבות זרות מהבלי עולם: האזינו תרמ"ח ד"ה בפסוק

בין יום הכיפורים לסוכות אין העוונות פוגמים הרוח - בסוכות מקבלין הרוח על ידי ארבעת המינים

איתא במדרש¹⁷ ולקחתם ביום הראשון (ויקרא כג, מ) ראשון לחשבון עונות כו'. ומקשין וכי בין יום הכפורים לסוכות הותרה הרצועה לעשות כל אשר יחפוץ. אבל יובן על פי מה שכתוב בזוהר הקדוש נשא¹⁸ על פסוק (תהלים לב, ב) אשרי אדם לא יחשוב ה' לו עון אימתי כשאין ברוחו רמיה כו' עיין שם. דהנה יש נפש רוח נשמה. וכפי המעשים טובים כן מאירין הנפש רוח נשמה. ולפי החטא נסתלקין ולכן חטא עון ופשע מכוונים מול אלו הג'. וכשארם שומר הרוח אז לא יחשב עון. וכתיב (תהלים נא, יב) לב טהור ברא כו' ורוח נכון חדש. ולכן אחר יום הכפורים שנטהרו לבות בני ישראל זוכין בסוכות לרוח נכון וחדש. ועל ידי הלולב ומיניו מקבלים הרוח. ולכן יש ד' מינים כמו שכתוב (יחזקאל לו, ט) מארבע רוחות בואי הרוח. ולכן בין יום הכפורים לסוכות אין עונות פוגמין הרוח. הגם כי

17. תנחומא אמור, כב. 18. "בשעתא דבני נשא דמיכין... נשמתא סלקא לעילא ואסהידת על עובדוי דבר נש... ובגין כך: 'אשרי אדם לא יחשוב ה' לו עון' - אימתי? - כש'אין ברוחו רמיה" (זוהר ח"ג, קכא ע"ב, ע"ש). 19. תיקון'ז ע, קכד ע"ב. 20. רש"י הושע יד, ג ד"ה 'קח'. 21. תפילה לפני נטילת לולב. 22. תנחומא אמור, כב.

לזה הישרות. ולכן השמחה בסוכות כדכתיב (תהלים צז, יא) ולישרי לב שמחה. וצריכין לשמור שלא לשוב עוד לחשבונות רבים. רק כמו שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים כז, ד) אחת שאלתי כו' אותה אבקש. להיות רצון אחד לאל אחד. ומיני הלולב רומז לציור האדם כמו שאומרים²⁵ לידע איך שמך נקרא עלי. שעל ידי החטא נסתר זה הציור ואחר הטהרה נגלה זה הציור. שעליו נאמר (ישעיה מג, כא) עם זו יצרתי לי. ולכן בסוכות הלל גמור וכמו שכתוב (תהלים קה, יט) עם נברא יהלל. ונקראו בני ישראל עם נברא הגם שהכל בריותיו של הקב"ה. רק בבני ישראל ניכר זה הציור והבריאה שברא הקב"ה לכבודו. וברשעים נסתר מכוון הבריאה ולכן לרשע אמר מה לך לספר חוקי (עפ"י תהלים ג, טז). וכן כתוב הללו עבדי ה'²⁶ דרש²⁷ ולא עבדי פרעה. פירוש שכל זמן שמשועבדין למלכות אינו יכול להוציא מכח אל הפועל תהלת ה' רק כשנעשין בני חורין וכמו שכתוב (שמות טו, א) אז ישיר. וכמו כן וכל שכן כשמשועבדין תחת היצר הרע וסטרא אחרא. ולכן אחר יום הכפורים שנגאלו מתחת יד היצר הרע יש הלל גמור. ונקראו עם נברא מלשון ברי לבב שנטהרו הנפשות ונתבררו. ועל זה כתיב²⁸ טוב לישראל אלקים לברי לבב. שעל ידי הדין בראש השנה ויום כפור נתבררו:

סוכות תרס"ב ד"ה ולקחתם

הנפש רוח נשמה לבני ישראל מה שנסתלק על ידי החטא מוחזר בחג הסוכות. לכן הוא ראשון לחשבון עונות ודו"ק:

סוכות תרנ"ז ד"ה ולקחתם

בביאור המדרש 'ראשון לחשבון עונות' איתא²³ ביום הראשון ראשון לחשבון עונות. דכתיב (דברים לב, ה) שחת לו לא. ואיתא בזוהר הקדוש²⁴ חייביא עבדו פגימותא ולא עבדו כו' עיין שם. והיינו שיש מקומות שהעונות פוגמים שם. והנה בחודש זה מתגלה הנהגה עליונה שאין החטאים פוגמים שם. לכן ידו פשוטה לקבל שבים כי לא נפגם שם על ידי החטא. אבל בסוכות מתחיל ההנהגה שכל המעשים עושים רושם שם. והוא בחינת חשבון ששערי תשובה הם למעלה מחשבון וקצבה ומדה. וזהו ראשון לחשבון עונות:

סוכות תרנ"ב ד"ה איתא ביום

אחר יום הכיפורים נגאלו ישראל מיצר הרע ונטהרו הנפשות ונתבררו ולקחתם לכם ביום הראשון. אמרו חז"ל ראשון לחשבון עונות. דכתיב (קהלת ז, כט) האלקים עשה את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים. ואחר יום הכפורים שנטהרו נפשות בני ישראל באים

23. שם. 24. עיין בזוהר ח"ג, רצז ע"א. 25. תפילה קודם נטילת לולב. 26. תהלים קיג, א. 27. מגילה יד ע"א. 28. "מזמור לאסף אך טוב לישראל אלקים לברי לבב" (תהלים עג, א).

המה ימי ישועה. ולכך בימים אלו יכול כל איש ישראל למצוא מקומו כנ"ל. וכמו שבפרט כל נפש מישראל מתברר עתה האוכל מתוך הפסולת. כן בכלל הבריאה מתבררין עובדי ה' בני ישראל מתוך הרשעים. ולכן באמת ימי המשפט הם לטובת בני ישראל. כמו שכתוב (תהלים א, ד-ו) לא כן הרשעים כו' כמוץ אשר תדפנו רוח כו' לא יקומו במשפט כו' יודע ה' דרך צדיקים ודרך רשעים תאבד. וזה עצמו הוא הברור אוכל מתוך הפסולת. שהקב"ה מברר ואוסף מעשיו מן השדה וכונס בני ישראל לביתו והיא הסוכה. ולכן דרשו חז"ל ראשון לחשבון עונות. דכתיב (קהלת ז, כט) והאלקים עשה את האדם ישר כו' בקשו חשבונות רבים. לכן עתה שבני ישראל הם נקיים יש לנו ליקח לעבודתו יתברך שמו. קודם שמתערבין חשבונות רבים מהבלי עולם:

סוכות תרמ"ד ד"ה במצות

עיי' עוד נח תרנ"ב ד"ה כתיב (הובא בשלמות בעמוד רו).

אחר יום הכיפורים שאנו נקיים - יש לנו ליקח עצמנו לעבודתו ית' קודם שיתערבו בנו החשבונות הרבים

במצות לולב ולקחתם לכם כו' (ויקרא כג, מ). דרשו במדרש²⁹ על חיבור מיני בני אדם שבישראל אותם שיש להם טעם או ריח כו' עיין שם. ויש לפרש הענין שבחג הזה ניתן דעת לאיש ישראל למצוא ולהכיר מקומו. כאומרו ולקחתם לכם ממש שיקח כל אחד את עצמותו. כי הנה חג הזה נקרא חג האסיף (שמות כג, טז) שמאסף כל אחד תבואתו לביתו³⁰. ושמעתי מפי מו"ז ז"ל כי כמו כן בכל אדם ממש מתברר עתה הנקודה פנימית שבו שמתערבב בכל השנה בהבלי עולם. ועכשיו שמוטהרין מתברר האוכל מתוך הפסולת כו'. ויתכן שזה רמז באספך מעשיך ממש. מן השדה היא התערובות. כי שדה הוא לשון הפקר כמו עשו איש שדה (בראשית כה, כז). ואפשר כי הוא ז"ל דיבר מזה. כי עוד דיבר אז על הפסוק (דברים כב, כז) בשדה מצאה צעקה הנערה ואין מושיע לה. ואחשוב שאמר כי בימי הסוכות שנאספין מן השדה לכן

תורות נוספות במעלת ההכנה למצווה

כן הרהורי מצוה טובים מגוף המצוה. והיינו כי הגם שעיקר פגם העבירה בשורש היא בעשייתה. אבל הקילקול אל נפש האדם. מתרבה ביותר על ידי הרהורי עבירה. וכן הוא במצוה. אשר עיקר המצוה צורך גבוה. אבל רוב ההרהור והתשוקה אל המצוה. מתקן נפש האדם. וזהו שאמרו ז"ל³⁸ רצה הקב"ה לזכות את ישראל הרבה להם תורה ומצות. שכל התקונים שלמעלה. מסר הקב"ה לבני ישראל להיות נעשין אלה התקונים על ידי המצות שבני ישראל עושין. ועל ידי זה מזדככין הנפשות של בני ישראל:

בא תרנ"ט ד"ה בפסוק

במדרש תנחומא³⁹ דרך עצל כמושכת חדק ואורח ישרים סלולה (משלי טו, יט). משמיעין באדר וגובין בניסן⁴⁰. הענין כי נתנו זמן חודש להכנת הנדבה. להיות כי אין המכוון השקל. רק הרצון ונדיבות הלב. לכן הכנת המצוה חביב יותר מהעיקר. וזהו השמחה של מצוה. והרמז לזה שהותר בנדבת בני ישראל. להודיע כי הנדבה

בפסוק (שמות יב, לד) משארותם צרורות בשמלותם. אמרו במכילתא³¹ וכי לא היה להם בהמות רק לחבב את המצוה ע"ש. כי הנה עיקר תכלית המצוה להיות נשאר ממנה רשימה באדם. כמו שכתבנו במקום אחר³² פירוש ומצותי תצפון אתך (משלי ב, א). כאשר עושין המצות ברוב אהבה ותשוקה נשארת הארת המצוה בנפש האדם. וכמו שאמרו³³ צדיק זכותיו חקוקין על עצמותיו. וזה שהיו שירי מצה ומרור צרורות בשמלותם רמו על הלבוש שנעשה על ידי המצות³⁴. וכן מה שדרשו חז"ל³⁵ בפסוק (שמות יב, ג) ויקחו להם. למה הקדים לקיחת הפסח לפי שהיו בני ישראל ערום ועריה מן המצות ע"ש. והענין הוא כי וודאי עיקר המצוה היא צורך גבוה. וצריך האדם לעשות המצוה לשם שמים בלבד. אבל הכנת המצוה והתשוקה קודם המצוה ולאחריה. מצד זה נעשה מלבוש הנפש שהמצוה נותנת ברכה לפנייה ולאחריה. וכמו שכתבנו במקום אחר³⁶ ממה שאמרו חז"ל³⁷ הרהורי עבירה קשין מעבירה. כמו

31. מכילתא בא, פסחא, יג. 32. חנוכה תרנ"ד ד"ה 'איתא בקדמונים'. 33. זוהר ח"ג, טז ע"ב - רעיא מהימנא; שם, ערה ע"א. 34. זוהר ח"א, טו ע"א; עיין עץ חיים שער מ דרוש ד; שערי קדושה חלק א שער א. 35. מכילתא בא, פסחא, ה. 36. האזינו תרל"ד ד"ה 'בטור הביא'. 37. יומא כט ע"א. 38. מכות פ"ג מט"ז. 39. תנחומא כי תשא, א. 40. עפ"י משנה שקלים א, א: באחד באדר משמיעין על השקלים ותחילת הירושלמי שם: "ולמה באחד באדר? - כדי שיביאו ישראל את שקליהן בעונתן ותיתרם תרומת הלשכה מן החדשה בזמנה באחד בניסן".

ידיהם מן המצות⁴². היינו אף על פי שעשו את המצוה אבל לא היה בקביעות וזריזות כראוי. מיד ויבוא עמלק. אבל כשעושי את המצוה בקביעות וזריזות זה בחינת בית יעקב אש ויוסף להבה (עובדיה א, יח). ועל שם זה נקרא צדיק יסוד עולם (משלי י, כה). שהמצות הם אצלו בקביעות ויסוד. אז בית עשו לקש (עובדיה א, יח):

ויקרא ופרשת זכור תר"ס ד"ה בפסוק

עיינ עוד שבת הגדול תרל"ח ד"ה קריאת ושבת הגדול תר"מ ד"ה בענין - נידון בספרנו 'פתח ההגדה', עמ' 302, שגם ביחס ליציאת מצרים, נדרשו ישראל לקחת את השה ד' ימים קודם לשחיטתו, בשביל שתתגלה בהם מדרגת ההכנה וההשתוקקות למצווה, כזכות לגאולת מצרים.

והרצון עולה יותר מגוף העשיה. אבל דרך עצל מסים וארנונות של הרשעים שכוונתם רק הממון לכן נקרא דרך עצל:

פקודי ופרשת שקלים תרמ"ג ד"ה במדרש

...ובן הוא בכל מצוה. כפי הכנה הטובה נעשה המצוה בלי פסולת...

שקלים תרנ"ה ד"ה איתא

...וזה ענין ברכת המצות שאמרו חז"ל⁴¹

שצריך להיות עובר לעשייתן

היינו שהכנה והתשוקה קודם עשיית המצוה מתעלה עוד ביותר מעיקר המצוה. כי במעשה המצוה שייך פניות ותערובות אבל על ידי התשוקה מתרבקין בשורש המצוה כח התורה והקב"ה אשר צוה לעשות המצוה. ועל ידי אור תורה נעשה המצוה בלי פסולת. ולכן כתיב (שמות יז, ח) ויבוא עמלק כו' ברפידים שרפו

מדוע חג הסוכות בתשרי ולא בניסן (בצמוד ליציאת מצרים)

בסוכות תשבו שבעת ימים וגו' למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציאני אותם וגו' תלה הכתוב מצות סוכה ביציאת מצרים... ואע"פ שיצאנו ממצרים בחדש ניסן, לא צונו לעשות סוכה באותו הזמן.

לפי שהוא ימות הקיץ ודרך כל אדם לעשות סוכה לצל ולא היתה ניכרת עשייתנו בהם שהם במצות הבורא יתברך.

ולכן צוה אותנו שנעשה בחדש השביעי שהוא זמן הגשמים ודרך כל אדם לצאת מסוכתו ולישב בביתו ואנחנו יוצאין מן הבית לישב בסוכה בזה יראה לכל שמצות המלך היא עלינו לעשותה. טור אורח חיים סימן תרכה⁴⁵.

יציאת מצרים הינה בחדש ה' - ובסוכות החדש הינו ממעשה האדם ועל פי דין בפסוק (ויקרא כג, מג) למען ידעו כו' כי בסוכות הושבתי כו'. ופסוק (ירמיה ב, ב) זכרתי לך חסד נעורייך כו'. כלל הענין כי בניסן הוציאנו ה' ממצרים והיה בחדש ה' בלבד כמו שכתוב (יחזקאל טז, ז) את ערום וערית כו'. אכן הקב"ה רצה שיהיה זה החדש על ידי זכות מעשים טובים של בני ישראל כדי שיתקיים לעד. וכן כתוב (תהלים סב, יג) ולך ה' החדש כי אתה תשלם לאיש כמעשהו. פירוש שהקב"ה מסבב בחדש שהאדם בעצמו יזכה לזה החדש במעשיו כי הכל מסיבת כל הסיבות. וזהו היה אחר כך במה שנסעו בני ישראל למדבר וזכו לענני הכבוד פירוש זה שזכו במעשה עצמם זה

בשם⁴³ הה"ק החידושי הרי"ם זצללה"ה מגור, לתרץ קושיות הטור למה אין אנו עושין סוכות בניסן שאז יצאו ממצרים. ותירץ כי כתיב (ויקרא כג מב - מג) ז' ימים תשבו בסוכות למען ידעו דורותיכם וכו'. ונראה מזה כי סוכה צריך דעת, לכן מנעה תורתנו הקדושה אותנו מלעשות בזמנו בניסן. כי כל השנה. מלאים אנו בחטאים. ואין אדם חוטא אלא אם כן נכנס בו רוח שטות⁴⁴, ואין לנו דעת, אך אחר יום הכפורים שנתכפר עונותינו וסוכות ראשון לחשבון עונות⁴⁵ ויש לנו הדעת. לכן צוה לנו התורה אז לעשות סוכות אף ששלא בזמנו הוא. ודו"ק:

שיח שרפי קודש לסוכות אות י"ג - מבעל חידושי הרי"ם

43. הערה: לקמן הובאו המקומות שהזכיר את קושיית הטור ותירוצה, ואמנם גם במקומות אחרים נוספים - דבריו בביאור הקשר שבין ימי הדין ושמחת וטהרת ימי הסוכות, משלימים נושא זה. 44. סוטה ג ע"א. 45. תנחומא אמור, כב.

כמו שכתוב (יחזקאל טז, ז) את ערום ועריה. לכן כתוב (שמות יג, יט) ביד חזקה שלא היינו ראויים לגאולה ונקרא לחם עוני⁵¹. ואחר כך כשזיכה הקב"ה אותנו בתורה ומצות נתעלו בני ישראל שיזכו אל הגאולה בכח מעשיהם הטובים. לכן כתיב כאן ולקחתם לכם בזכותכם. ושם כתיב (שמות יב, כב) אגודת אזור כתב שם במדרש⁵² אף על פי שאתם שפלים כאזור עיין שם. כי כן מדת הקב"ה עושה חסד לשפל ודל ומרומם אותו. עד שיוכל אחר כך בעצמו לזכות במעשיו לאותו מדריגה שהיה מקודם בחסדו בלבד. וכמו כן בגאולת מצרים רצה הקב"ה שאנחנו נברר במעשינו. ויתחדש לנו הגאולה על פי המשפט. וזה זכירת יציאת מצרים אחר ראש השנה ויום הכפורים. כי בניסן הגאולה בחסדו בלבד. ועתה נתברר הגאולה במשפט. ומלקיחת אזור בתחלה רוממנו הקב"ה עד לקיחת הד' מינים שהם מדריגות רמות ונשגבות. ובזה מתקיים מה שנאמר (תהלים קיג, ז-ח) מקימי מעפר דל כו' להושיבי עם נדיבים. ולכן אמרו רז"ל⁵³ כי הד' מינים הם מאני קרבא שבני ישראל נוצחין בדין. היינו שמבררין הגאולה למפרע שהיו ראויין לכך:

סוכות תרנ"ד/תרנ"ו ד"ה ולקחתם

מסיר הקטרוג מן בני ישראל. ומאן דאכיל דלאו דיליה בהית כו'⁴⁶ אבל הזוכה במעשיו הוא מתכבד ועיין מה שכתבנו לקמן מזה⁴⁷. והנה זה הענין מתגלה גם בכל שנה. בפסח יציאת מצרים בחסד ה'. ואחר כך בראש השנה נידון האדם אם תיקן מעשיו על ידי החסד. כי כל חסדי ה' הם כדי שיתקן האדם מעשיו על ידי החסד וכשזוכה בדין נמצא נשלם החסד גם על פי מדת הדין. וזהו החסד של חג הסוכות שהוא החסד הבא על פי דין. וכל זה נעשה לאבותינו. וזה שכתוב זכרתי לך חסד נעוריך. פירוש שעשה הקב"ה להיות נזכר החסד לדורות על ידי שהיה על פי מעשיהם הטובים של ישראל. וזכירה הוא בדין פירוש שחסד רק לשעה זולת מי שזוכה להחסד על פי דין מתקיים לעולם [וזהו] (ישעיה נה, ג) חסדי דוד הנאמנים]. וזה שכתוב כי בסוכות הושבתי שאף שסוכות גם כן זכר ליציאת מצרים אך הוא זכר להחסד שנעשה על פי זכות בני ישראל כו'. ובזה מיושב קושיות המור⁴⁸:

סוכות תרל"ז ד"ה בפסוק למען

ולקחתם לכם כו' (ויקרא כג, מ). במדרש⁴⁹ וגמרא⁵⁰ למדו לקיחה לקיחה גזירה שוה מן (שמות יב, כב) ולקחתם אגודת אזור עיין שם במדרש אמור. כי הנה ביציאת מצרים היו בני ישראל שפלים

46. ירושלמי ערלה פ"א ה"ג. 47. סוכות תרל"ז ד"ה 'מה יקר חסדך'. 48. טור או"ח תרכה. 49. ויק"ר ל, א. 50. סוכה יא ע"ב. 51. עיין פסחים לו ע"א. 52. שמות רבה יז, ג. 53. "אמאי אתמר ביומא קדמאה דסוכות ולקחתם לכם?... א"ל ברי, מאני קרבא בימינא נטלין לון, ובאלין מאני קרבא אינון ישראל רשימין דנצחין בקרבא" (תיקון יג, כט ע"א).

מילתא דתדעון דאנא הוא דאפיקת יתכון כו'. ושם כתיב (שם ט) ולא שמעו אל משה מקוצר רוח כו'. אך המגיד מראשית אחרית לא לחנם שלח לנו הבטחה זאת. ונתקיימו אחר כך אלה הלשונות של גאולה. וידעו והבינו בני ישראל כל פרטי הגאולה. ולא זאת דור המדבר רק בכל שנה ושנה מתקיים ידיעה זאת זה שכתוב למען ידעו. ובלקייחת ד' מינים מקבלים הדעת בפרטי הדיעות של בני ישראל. כמו שכתבו חז"ל⁵⁶ יש בבני ישראל שיש להם טעם וריח כו'. והם זכר לד' לשונות של גאולה כי בודאי בגלות זה לעומת זה היה הד' גזירות גם כן יש בטעם ויש בלי טעם. והכלל כי הקב"ה שילם לנו ככל היסורים שהיה במצרים כמו שכתוב בפסוק (שם א, יב) כאשר יענו כו' כן ירבה עיין שם במדרש אגדה⁵⁷:

סוכות תרמ"ט ד"ה מצות הסוכה - (חלקה הראשון של התורה הובא בתוך עניינה של הסוכה בעמוד קיד)

סוכות לאחר יום הכיפורים - מצד נדבת המשכן שהיתה בימים אלו ויקהל משה כו' (שמות לה, א). למחרת יום הכפורים כשירד מן ההר כמו שכתב רש"י ז"ל⁵⁸. כי בני ישראל היו מתאבלים

בחג הסוכות מתקבלת ומתקיימת הדעת מיציאת מצרים

...ולכאורה היה צריך להיות חג הסוכות תיכף אחר חג המצות

קודם חג השבועות שכן ישבו בסוכות קודם קבלת התורה. אכן נראה דהיינו דכתיב (ויקרא כג, מג) למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי כו'. דהנה כתוב (שה"ש א, ד) משכני אחריו נרוצה כו'. ובמדרש⁵⁴ נמשכנו אחריו כבהמה. שזה היה עיקר רוב החביבות שנמשכו בני ישראל למדבר קודם שהיה להם דעת השלימה. ואחר כך הביאני המלך חדריו נגילה (שם). והבינו בני ישראל אחר כך למפרע מה שנעשה ביציאת מצרים ובכל המסעות במדבר. לכן בסוף הארבעים שנה חזר משה רבינו ע"ה אלה מסעי כו' (במדבר לג, א) שנעשה פרשיות בתורה מכל המסעות. וזכר עשה לנפלאותיו אשר גם בכל שנה ושנה מתחדש כל זה. מתחלת חג המצות יציאת מצרים והספירה הוא משכני אחריו כו'. ואחר כך קבלת התורה. ובחג האסיף מתחדש הדעת מיציאת מצרים וזה שכתוב למען ידעו. ושמיני עצרת ושמחת תורה כמו שהיה משנה תורה אחר כל מ' שנה שבמדבר. והנה בעוד היינו במצרים הבטיחנו הקב"ה וברוך שמו והוצאתי והצלתי כו' וידעתם כי אני ה' (שמות ו, יז). כתבו חז"ל⁵⁵ עבידנא לכו

54. ויק"ר כז, א. 55. ברכות לח ע"א. 56. "פרי עץ הדר" - אלו ישראל; מה אחרוג זה יש בו טעם ויש בו ריח, כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים. 'כפות תמרים' - אלו ישראל; מה התמרה הזו יש בו טעם ואין בו ריח, כך הם ישראל יש בהם שיש בהם תורה ואין בהם מעשים טובים" (ויק"ר ל, יב). 57. "אמר להן הקדוש ברוך הוא: מה הן מועילין? גזרין עליכם גזרות ואני מבטלן ושוברן" (תנחומא תולדות, ה, ע"ש). 58. רש"י שמות לה, א ד"ה ויקהל משה'.

המשכן שהיה בשמחה נעשה הכנה להיות
זמן שמחתינו בכל שנה ושנה...

סוכות תרמ"ד ד"ה חג - (הובא בשלמות
לקמן בעמוד לה)

עוד בעניין הקשר שבין המשכן
לסוכות: עיין שמיני תרס"א
ד"ה בענין - שכתב שז' ימי סוכות ויום
השמיני הם כנגד שמונת ימי המילואים
במשכן.

בסוכות אנו שמחים כי בראש השנה
התחדשה בחירת הקב"ה בנו

זמן שמחתינו. כי הנה בראש השנה
מתחדש הבריאה והקב"ה שופט
כולם. אם כן מתחדש בכל שנה בחירת
הקב"ה בבני ישראל. ועל זה אנו שמחים
שנשארו להיות חלק ה' ונחלתו. כי גם על
זה היה המשפט ובאמת תכלית כל המשפט
היה לברר זה. רק בעת המשפט הוא בהסתר
לכן כתיב (תהלים פ"א, ד) בכסה. ובחג נגלה
זאת⁶¹. ורמזו בגמרא⁶² על חג הסוכות ביחוד
שכפלו בתורה לומר שזה אחרון גורם עיין
שם בפרק קמא דראש השנה. והרמז כנ"ל
שהוא אחרון שהגם שבראש השנה חזרו בני
ישראל להתערב עם כל הבריאה. עם כל זה
אחר כך נשארו בבחירתנו לה' כמקודם.

ועתה שחזרו בתשובה נתן להם הקב"ה
ברחמיו מצות נדבת המשכן לשמחם. כי
הנדבה בשמחה גדולה הביאו⁶³. ואיתא⁶⁴
כל המצות שקבלו עליהם בשמחה עדיין
עושין בשמחה. לכן אחר שהתחילו מחדש
לקבל עול תורה ומצות בשמחה נשאר קבוע
לעולם. ויתכן לומר שעל ידי שהתנדבו
בשמחה זכו לדורות ליתן להם ימי שמחה
בסוכות. אחר יום הכפורים שבני ישראל
המה בעלי תשובות ניתן להם שמחה בעבודת
ימי החג כמו שכתוב (ויקרא כג, מ) ולקחתם
לכם כו' ושמחתם לפני ה' כי מלאכת המשכן
והסוכה הוא ענין אחד. ועיקר הכל על ידי
השמחה שבעל תשובה שמח בהתקרבותו
אליו יתברך זוכה להשראת השכינה:

ויקהל תרמ"ג ד"ה ויקהל - (עיין עוד האזינו
תר"ס ד"ה שירת - הובא בעמוד ריז)

חג הסוכות הוא שמקרב הקב"ה את בני
ישראל בתשובה מאהבה ושמחה⁶⁵...
וחג הסוכות הוא מעין המשכן שניתן לבני
ישראל אחר החטא כשנתקנו בתשובה.
כתיב (שמות לה, א) ויקהל משה פירש רש"י
ז"ל⁶² למחרת יום הכפורים כשירד מן ההר
שנתרצה הקב"ה לבני ישראל בשמחה.
ואז התחיל נדבת המשכן בימים שבין יום
הכפורים לסוכות, שכן כתיב (שמות לו, ג)
בבוקר בבוקר והיה רק איזה ימים. ובנדבת

59. במ"ר יב, טז. 60. שבת קל ע"א; ספרי ראה, עו. 61. "ואוקמוה חברייא כמה דקודשא בריך הוא
נטיל לון לישראל בהני יומין וחדי בהון, אוף הכי ישראל נטלי ליה לקודשא בריך הוא לחולקהון וחדאן
ביה" (והר"ח"ג, קד ע"א). 62. רש"י שמות לה, א ד"ה 'ויקהל משה'. 63. עוד בעניין "בכסה ליום חגנו" -
עיין לקמן בסוף השער בעמוד סה. 64. ר"ה ד ע"ב, ע"ש.

[בספרים] (במדרש) כי בסוכות אבדו בני ישראל את סיחון וארצו עיין שם פרשת חקת⁶⁶. ומסתמא כן הוא בימים הללו אחר יום כפור שנעשין כבריה חדשה וצריכין לקבל התורה מחדש. וקודם שבאין לכלל ישוב יש רדיפות וצריכין הגנה. ואחר כך יש שמחת תורה שנעשים ישרים בימים אלו כדאיתא במדרשות⁶⁷ שבז' ימים אלו מתקנים כל מה שמתקנים בז' שבועות שבין פסח לעצרת. דהתורה ניתנה אחר שבני ישראל מתיישרין כדכתיב (דברים לג, ה) ויהי בישורון מלך דרשו על משה רבינו ע"ה⁶⁸ ועל התורה⁶⁹. ולכן יש שמחה בימים אלו כדכתיב (תהלים צז, יא) ולישרי לב שמחה...

סוכות תרמ"ה ד"ה כתיב למען - (הובא בשלמות בעמוד קמ)

וזוהו עצמו הגורם של בחירתו בנו. שהרי עדות יש שאין שום אומה יכולה להתקרב כמונו. שבכל שנה נידון העולם והסוף נשארים בני ישראל לחלק ה':

סוכות תרמ"ד ד"ה זמן

לאחר יום הכיפורים צריך לקבל התורה מחדש, וצריכים מקודם הגנה **כתיב** (ויקרא כג, מג) למען ידעו כו'. כי בסוכות הושבתי כו'. דאחר יציאת מצרים היו בני ישראל כבריה חדשה וקטן שנולד. וקודם שבאו לדרך ישרה ולקבלת התורה היה תעו במדבר כו'⁶⁵. ולכן היה להם רודפים.. ולכן הוצרך הקב"ה להגן עליהם במקומות הללו בענני כבוד. ואיתא

65. תהלים קז, ד. 66. עיין במ"ר יט, לב; תנחומא חקת, כד. 67. עיין רמב"ן ויקרא כג, לו ד"ה 'עצרת היא'. 68. שמו"ר ב, ו. 69. ספרי וזאת הברכה שמו, ה; ראב"ע דברים לג, ה ד"ה 'מלך'.

בסוכות התשובה מאהבה ומשמחה

ב זכרתי לך חסר נעורייך כו' לכתך אחרי במדבר כו'. וכמו כן בכל שנה אחר ראש השנה ויום הכפורים שאדם נפרד מחטאים ועונות נקרא גאולה. [ובימים הללו נעשה כל איש ישראל כקטן שנולד. והוא קטן הצריך לאמו. וכביכול הבורא יתברך מנהיג אותנו באלה הימים כאם לבנים]. וצריך האדם להשליך עצמו על הבורא יתברך להיות מבקש לצאת מן הבחירה ורשות עצמו רק למשוך אחר הנהגת הבורא כמו שהיה במדבר ה' הולך לפניהם כו' (שמות יג, כא). ועל ידי התשוקה שחמדו לזה כמו שכתוב (שה"ש ב, ג) בצלו חמדתי וישבתי. משכני אחריו נרוצה (שם א, ד). וכל זה מתקיים גם בימי הסוכות. שעל ידי שכבר נכשל האדם בעונות צריך להיות ירא לנפשו שלא יתקלקל שוב. וצריך לברוח תחת כנפיו יתברך שמו. וגם בעודנו בסוכה צריך לשוב בתשובה. ועל זה נאמר (הושע יד, ח) ישוּבו יושבי בצלו. וכמו שכתוב בספר קדושת לוי⁷¹ שבסוכות הוא תשובה מאהבה עיין שם. וגם אמת הדבר שגם זה נסיון לאדם. כי הבורא יתברך מקרב אותנו כדי שנשוב לפניו בתשובה. כמו שמצינו באהרן⁷² רודף שלום אוהב את הבריות כו' עיין שם שקירב גם בעלי עבירה כדי

בימים הנוראים תשובה מיראה ובסוכות התשובה מאהבה

סוכות זכר לענני כבוד... ובדברים אלו גם כן אחר ימי הדין ראש השנה ויום הכיפורים שבני ישראל נקיים מהחטא. צריכין גם כן לבחור בהנהגתו יתברך. והוא גם כן בחינת תשובה. ומקודם היה תשובה מיראה. ועתה היא מאהבה על ידי שרואין חסד ה' שמחל לנו וטהרנו מן החטא. עם כל זאת שבין אליו ומבינים שאין לנו מקום מעצמינו רק לחסות בצלו יתברך.

סוכות תרל"ה ד"ה סוכות - (הובא בשלמות בעמוד קה)

...וזהו גם כן הטעם שסוכות אחר ראש השנה ויום הכיפורים. על ידי שבני ישראל זכו בדין ואף על פי כן שמחין ומצפין לחסד ה' מצד יקרת חסד אלקים בעיניהם. והוא תשובה מאהבה...

סוכות תרל"ז ד"ה מה - (התורה הובאה בשלמותה בעמוד לה. עיי"ש)

גם בסוכה נדרשת תשובה - מכח שהקב"ה מקרב את ישראל בזוהר הקדוש⁷⁰ נקרא סוכה צילא דמהימנותא. כמו שכתוב (ירמיה ב,

70. זוהר ח"ג, קג ע"א. 71. קדושת לוי דרוש לר"ה, ד"ה 'או'. 72. אבות פ"א מ"ב.

ישראל בסוכה נקראים כנסיה לשם שמים. לכן עצרת תהיה לכם פירוש שהכנסיה סופה להתקיים כנ"ל והבן היטב. וכתוב (שמות כג, טז) וחג האסיף בצאת השנה באספך כו'. ועמדו חז"ל על זה⁷⁶ מה בצאת השנה עיין שם בראש השנה (י"ג) אסיף קציר וקרי ליה בצאת השנה כו'. והענין הוא כי על ידי תשובה מאהבה בימים אלו מתקנים כל השנה העברה. וגמר תיקון כל מעשה שנה שעברה נעשה עתה על ידי שמתהפכין שגגות לזכויות⁷⁷. וזה שכתוב באספך כו' מעשיך מן השדה. הוא התפזרות כחות ורצונות כל השנה במקומות לא טובים כמו שדה שהיא הפקר. ובזכות החג הזה יכולין לאסוף הכל ולכן נקראת (שמות לד, כב) תקופה השנה. והוא החיבור והתקשרות סוף השנה בתחלת שנה הבאה. ועל זה נאמר (תהלים קכא, ח) ה' ישמר צאתך ובואך. וזה שרמזו שכל המעשים שהתחילו בשנה שעברה נגמרים ונתקנים עתה כנ"ל...

סוכות תרמ"א ד"ה כתיב יפתח - (החלק הראשון הובא בעמוד קנ; החלק האחרון של התורה עוסק בשמיני עצרת ושמת תורה - הובא בעמוד ש)

שיתבייש בעצמו כו'⁷³. ומהיכן למדו אהרן בלי ספק ממדותיו של הקב"ה למדו. אשר פותח שערי תשובה בלבות בני ישראל. הן על ידי הריחוק והן על ידי הקירוב. לכן בראש השנה ימי הדין שצריך אדם לשוב על ידי היראה. ובסוכות צריך לשוב על ידי הקירוב. ועל זה נאמר (ישעיה נז, יט) שלום כו' לרחוק ולקרוב. הן השב מיראה על ידי הריחוק או על ידי הקירוב:

סוכות תרל"ט ד"ה בזהר

התשובה מאהבה שעושים בסוכות מתקנת את כל השנה שעברה

...ונקרא (שמות כג, טז) חג האסיף. וגם מינים שבלולב שמקרבין בני ישראל להיות אחד⁷⁴. ונקרא כנסיה שהיא לשם שמים וסופה להתקיים⁷⁵ בשמיני עצרת תהיה לכם (במדבר כט, לה). פירוש כי גם להאומות יש התאספות בימים אלו שמתבטלין לבני ישראל כדי לקבל ברכה. והיינו השורש שלהם. אבל אין כינוס שלהם לשם שמים רק לקבל כל אחד חלקו והולך לו. אבל בני

73. "אוהב שלום כיצד מלמד שיהא אדם אוהב שלום בישראל בין כל אחד ואחד כדרך שהיה אהרן אוהב שלום בישראל בין כל אחד ואחד שנאמר 'תורת אמת היתה... בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון' רבי מאיר אומר מה תלמוד לומר ורבים השיב מעון. כשהיה אהרן מהלך בדרך פגע באדם רשע ונתן לו שלום. למחר בקש אותו האיש לעבור עבירה אמר אוי לי איך אשא עיני אחר כך ואראה את אהרן בושתי הימנו שנתן לי שלום. ונמצא אותו האיש מונע עצמו מן העבירה. וכן שני בני אדם שעשו מריבה זה עם זה. הלך אהרן וישב לו..." (אדר"ג פי"ב ד"ה 'אוהב שלום'). 74. ויק"ר ל, יב. 75. "כל כנסיה שהיא לשם שמים סופה להתקיים ושאונה לשם שמים אין סופה להתקיים" (אבות פ"ד מ"א). 76. "וחג האסיף בצאת השנה. מאי אסיף? אילימא חג הבא בזמן אסיפה - הכתיב באספך! אלא: מאי אסיף - קציר, וקים להו לרבנן דכל תבואה שנקצרה בחג בידוע שהביאה שליש לפני ראש השנה, וקא קרי לה בצאת השנה" (ר"ה יג ע"א, ע"ש). 77. עיין יומא פו ע"ב.

שנתרצה הקב"ה לבני ישראל בשמחה. ואז התחיל נדבת המשכן בימים שבין יום הכפורים לסוכות, שכן כתיב (שמות לו, ג) בבוקר בבוקר והיה רק איזה ימים. ובנדבת המשכן שהיה בשמחה נעשה הכנה להיות זמן שמחתינו בכל שנה ושנה. ואיתא במדרש⁸² אוהבם נדבה (הושע יד, ה) שעל ידי נדבת המשכן בשמחה אז נתעורר אהבה בין ישראל לאביהם שבשמים. כי באמת בעל תשובה שנעשה בו פגם על ידי החטא. צריך להיות עיקר התיקון על ידי הרצון טוב. וזה מתקן מה שחסר בגוף העשיה. ומזו הנדבה נעשה המשכן שחל עליו שמו יתברך. כמו שביקש משה רבינו ע"ה ויהי נועם ה' כו' (תהלים צ, יז)⁸³. וכל זה מתקיים בחג הסוכות על ידי הרצון בשמחה להסתופף בבית ה'. כמו שכתוב (שה"ש א, ד) משכני אחריו נרוצה ונמשכין אחר מה שרוצה ה' יתברך. ועל ידי זה יכולין להתאסף כמו שכתוב ויקהל משה כו'. שקודם התיקון אינם יכולין לבוא אל האחדות. וכן סוכות נקרא חג האסיף (שמות כג, טז) ומתאחדין בני ישראל. כמו שכתבו חז"ל⁸⁴ הרמז באגודת הד' מינים בסוכות שנעשין בני ישראל אגודה אחת: סוכות תרמ"ד ד"ה חג

חג הסוכות - מעין המשכן שהתחילו להתנדב למחרת יום הכיפורים חג הסוכות הוא שמקרב הקב"ה את בני ישראל בתשובה מאהבה ושמחה⁷⁸. ועל זה נאמר (משלי י, יב) על כל פשעים תכסה אהבה. והיא הסוכה שמגין על בני ישראל ועל זה נאמר (שה"ש ח, ז) מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה. ולעולם נשאר אהבה בלבות בני ישראל לה'. אך החטאים מכסים. ובימים אלו נגלה האהבה. וזהו על פי אמרם ז"ל⁷⁹ על ידי תשובה מיראה זדונות נעשין כשגגות ועל ידי אהבה נעשין כזכיות. והנה כתיב (ישעיה נט, ב) עונותיכם היו מבדילין. משמע כי העון שהוא מזיד⁸⁰ הוא מבדיל ולא שוגג. ולכן כשנעשין כשוגגין שוב אין הברל. ויכולין אחר כך לעורר האהבה. וכשמתעורר האהבה שוב על כל פשעים תכסה [אהבה]. היינו שלא נשאר מהפשע כלום ונעשה כזכות. ואא"ז ז"ל היה אומר תמיד שיש נקודה בכל איש ישראל שהקב"ה מגין עליה ועל זה נאמר מגן אברהם. והיא נקודה אהבה הנ"ל שעליה נאמר מים רבים לא יוכלו לכבות. וחג הסוכות הוא מעין המשכן שניתן לבני ישראל אחר החטא כשנתקנו בתשובה. כתיב (שמות לה, א) ויקהל משה פירש רש"י ז"ל⁸¹ למחרת יום הכפורים כשירד מן ההר

78. "ואוקמוה חברייא כמה דקודשא בריך הוא נטיל לון לישראל בהני יומין וחדי בהון, אוף הכי ישראל נטלי ליה לקודשא בריך הוא לחולקהון וחדאן ביה" (זוהר ח"ג, קד ע"א). 79. יומא פו ע"ב. 80. "עונות אלו הזדונות" (יומא לו ע"ב). 81. רש"י שמות לה, א ד"ה ויקהל משה. 82. שמו"ר מח, ו. 83. במ"ר יב, ט. 84. ויק"ר ל, יב.

למעלה עד שאמר⁹¹ האבות הן המרכבה. וכמו כן נמצא בסוכות מעין גירות זה בכל איש ישראל. ולכן איתא בזוהר הקדוש⁹² בסוכות תשבו⁹³ על האושפיזין. שלהיות עתה עושין בני ישראל כמעשה אבותיהם בא כח האבות לסייע להם. לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם (מלאכי ג, כד). כי הקב"ה עוזר לבעלי תשובה. וכתוב (הושע יד, ה) ארפא משובתם אוהבם נדבה פירש רש"י אתנרב לאהבתם. וכולל ב' הפירושים שאוהב אותנו בנדבת רצונו יתברך. וגם נוטע בנו האהבה אליו כדכתיב (מלאכי א, ב) ואוהב את יעקב. אוהב פועל יוצא שנוטע בנו האהבה. והנה ביום הכפורים הוא ארפא משובתם. ובסוכות אוהבם נדבה. ושמעתי מפי מו"ז ז"ל בפסוק (תהלים קיג, ז) מאשפות ירים אביון. שהקב"ה עוזר לבני ישראל ומעלה את הרצונות של בני ישראל שהיו מונחין באשפות והבלי עולם. ועל ידי תשובה הקב"ה מעלה אותם להיות מתהפך לאהבתו יתברך להושיבו עם נדיבים כו'⁹⁴ ודברי פי חכם חזן. וכמו כן נתקיים עתה אחר ימי התשובה שנעשין בני ישראל נדיבים. ומושיב אותנו עם אושפיזין עילאין נדיבי עמו. כמו שכתוב (ויקרא כג, מב) כל האזרח כו' ישבו בסוכות:

סוכות תרנ"ב ד"ה מצות

אחר ימי התשובה והכפרה - צריכין להתלהב ולצאת מהטבע להיות דבוק בשורש למעלה

מצות הסוכה היא בחינת הגירות כמו שכתבו ז"ל⁸⁵ על זה צא מדירת קבע ושב בדירת ארעי. וכמו שהיה אחר יציאת מצרים שהלכו ארבעים שנה במדבר והיה הכנה לכל הדורות. כן ז' ימים אלו הם הכנה לכל השנה. כי העיקר תליא בהתחלה. כאשר הגיד מו"ז ז"ל בענין עודם בירדן קבלו עליהם שלא להניח מז' האומות⁸⁶. ופירוש כי על ידי שהקבלה בתחלת כניסתם היה בטוב לכן הגם שלא גמרו במעשה הכל מכל מקום נשאר תיקון מזה עיין שם. וכמו כן הגם שאין יכולין בעולם הזה לעזוב כל הטבע. מכל מקום בתחלת יציאת מצרים היה ההנהגה ממש שלא בדרך הטבע. כמו שכתוב במדרש⁸⁷ ולא נחם בדרך ארץ כו' והטעם פן ינחם. כמו כן עתה אחר ימי התשובה והכפרה צריכין להתלהב לצאת מן הטבע. כענין בעל תשובה בחילא סגי⁸⁸ כבורח מן השריפה. ובאמת עיקר התשובה הוא להיות דבוק בשורש למעלה. כמה שנאמר בשם פרקי דרבי אליעזר⁸⁹ והשיב לב אבות על בנים. וכן כתוב⁹⁰ גר אנכי כו' ככל אבותי שהאבות היו גרים בעולם. ועיקר תהלוכות שלהם היה

85. סוכה ב ע"א. 86. סוטה לד ע"א. 87. "ולא נחם אלהים דרך ארץ" - שלא נהג עמם כדרך כל הארץ. היאך דרך כל הארץ? מי שהוא קונה עבדים קונה אותם על מנת שיהיו מרחיצין אותו וסכין אותו... אבל הקב"ה לא עשה כן לישראל, אלא לא נחם אלקים כדרך כל הארץ, אלא שהיה מרחיצין (שמו"ר כ, א). 88. זוהר ח"א, קכט ע"ב. 89. "ואין ישראל עושין תשובה גדולה עד שיבא אליהו ז"ל שנאמר 'הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא... והשיב לב אבות על בנים'... ברוך אתה ה' הרוצה בתשובה" (פרקי דר"א, מב). 90. "כי גר אנכי עמך תושב ככל אבותי" (תהלים לט, יג). 91. בר"ר מז, ו. 92. ח"ג, קג ע"ב. 93. ויקרא כג, מב. 94. על פי תהלים קיג, ח: "להושיבי עם נדיבים עם נדיבי עמו".

ידו פשוטה לקבל שבים בבחינת רחוק וקרוב¹⁰¹. ולכן כל אדם צריך לשוב בעשרת ימי תשובה ובסוכות. ויש מתקרבין מתוך המיצר ויש מתוך השמחה. ומי שאינו שב בב' אלו עליו נאמר (משלי כט, ט) ורגז ושחק ואין נחת¹⁰². וכתוב (משלי כז, ה) טובה תוכחת מגולה זה בראש השנה. ובסוכות מאהבה מסותרת. כדכתיב (משלי ג, יב) אשר יאהב ה' יוכיח. ואחר כך כאב את בן ירצה (שם) הוא בסוכות. ובחודש זה נתברר מדת יצחק ביצחק ולא כל יצחק. דכתיב בבארות שחפר יצחק רבו פלשתים ואמרו (בראשית כו, כ) לנו המים. ובבארות אברהם כתיב (בראשית כו, טו) סתמום פלשתים. כי אהבה מיוחד רק לבני ישראל ואין שייכות לסטרא אחרא. אבל ביראה יש יראה חיצונית וזה לנו המים. כי יראת עונש נמצא בכל הברואים. ובני ישראל צריכין לברר יראה אמיתית מכח רוממות אל בלבד. והיא יראת ה' לחיים (משלי יט, כג):

סוכות תרנ"ד/תרנ"ו ד"ה איתא ישת

ולקחתם לכם כו' (ויקרא כג, מ) דכתיב (מלאכי ג, ז) שובו אלי ואשובה אליכם. פירשו בתקונים¹⁰³ כי על ידי החטא מסתלקין הנשמה ורוח וכשחוזרין בתשובה הקב"ה מחזיר לנו הנפש רוח נשמה עיין שם דף קכ"ד ב'. ומתקיים בסוכות ואשובה

כל תכלית חג הסוכות יוצאת מן הכח אל הפועל באמצעות הימים הנוראים

איתא⁹⁵ ישת חושך סתרו (תהלים יח, יב) זה ראש השנה בכסה⁹⁶. כי אשב בחושך ה' אור לי (מיכה ז, ח). יודעי תרועה באור פניך יהלכון (תהלים פט, טז). כי עיקר האור גנוז בחושך. כדאיתא ראיות האדם מתוך החושך שבעינים. וזהו שאמרו⁹⁷ ביצחק יקרא לך זרע (בראשית כא, יב) ביצחק ולא כל יצחק. והוא בכוונה מכוונת שיצא יעקב מתוך יצחק. וזרע אברהם נגנוז ביצחק. ונתברר בו ויצא משם יעקב. והוא בחינת הרחמים. החסד שנתברר בדין. וזה שכתוב (תהלים קיא, י) ראשית חכמה יראת ה' מכלל שסופו אהבה ורחמים. כדאיתא⁹⁸ תחלתו קשה וסופו רך. וכן הוא בחודש הזה. שכל תכלית חג הסוכות יצא מכח אל הפועל באמצעות ימים הנוראים. וכתוב (תהלים קיח, ה) מן המיצר קראתי יה ענני במרחב יה. וזה השם הוא בחינת ראש השנה ויום כפור וסוכות. ומקודם היה נסתר במיצר. ובסוכות הוא במרחב⁹⁹. והם ב' מיני תפלות. תפלה לעני (תהלים קב, א). תפלה למשה (תהלים צ, א). כתוב (ישעיה נז, יט) שלום לרחוק ולקרוב. ובראש השנה כתיב (ירמיה לא, כ) מרחוק ה' נראה¹⁰⁰. כי הקב"ה

95. עיין בתיקו"ז מא, פא ע"ב. 96. עפ"י תהלים פא, ד: "תקעו בחודש שופר בַּפֶּסַח ליום חגגו".

97. נדרים לא ע"א. 98. פסחים לט ע"א. 99. בנושא זה עיין עוד סוכות תרמ"ב ד"ה כתיב מן.

100. הפטרת יום שני של ראש השנה. 101. עיין זוהר ח"א, ו ע"א. 102. עיין סנהדרין קג ע"א.

103. תיקו"ז ע, קכד ע"ב.

העונשין וגם מפחד הפגם שנעשה בנפש האדם אינו לשמה ממש. רק אחר שמחיתי פשעיך וחטאתיך ואין לו פחד כלל. רק שמתגעגע לשוב להתקרב אל ה' יתברך לעורר האהבה הנסתרת על ידי החטאים זו תשובה שלימה. ולכן חג הסוכות הנסיון והעדות על בני ישראל שאחר המחילה הם עוסקים בתשובה לשמה:

סוכות תרס"ב ד"ה עיקר

נושא זה קשור גם ל"זמן שמחתנו" - בתורות רבות ביאר מדוע לאחר ימי הדין באה השמחה בסוכות, וכיצד ניתן לזכות בשמחה שלמה וביאר בזה את הפסוק, "ולישרי לב שמחה" - להשלמת העניין עיין שם.

אליכם. וזהו ולקחתם לכם לעצמכם כי יוכל כל אחד לקבל הנפש רוח נשמה השייכים אליו. וכן הוא ההבטחה בפרשת התשובה ארפא משובתם אוהבם נדבה (הושע יד, ה). וכל זה מתקיים בחג הסוכות שהוא רומז על האהבה.

סוכות תרנ"ז ד"ה ולקחתם - הובא בשלמות לעיל בתוך "ראשון לחשבון עוונות" - בעמוד כג

חג הסוכות - ניסיון ועדות שאחר המחילה עוסקים בתשובה השלימה - לשם ה'

עיקר התשובה שלימה הוא בסוכות. דכתיב (ישעיה מד, כט) מחיתי כעב פשעיך וכענן חטאתיך שובה אלי כו'. וזו התשובה היא לשמו. כי התשובה מחמת פחד

בעזרת השם יתברך

ליקוטי שפת אמת

מגילת קהלת

מאת

כבוד קדושת אדונינו מורנו ורבינו
קדוש ישראל ותפארתו רשכבה"ג מרן
יהודא ארי'ה ליב זצוקלה"ה **מגור** יע"א

ליקוט מקיף מכל ספרי רבנו
על פסוקי המגילה ודרשותיה
בפתיחת ראשי תיבות, הפניה למקורות וציטוטים

המלקט והעורך

ערן משה מרגלית

עורך הספרים

ליקוטי שפת אמת – סוכות, הגדת ליקוטי שפת אמת,
פתח ההגדה, מפתח נושאים לשפת אמת על התורה

תוכן העניינים

11 אקדמות מילין

א קריאת מגילת קהלת בסוכות

ג מצוות הקהל ועניין האחדות בחג הסוכות

מגילת קהלת

ז א פרק

כט ב פרק

מה ג פרק

ע ד פרק

פ ה פרק

פג ו פרק

פח ז פרק

קכב ח פרק

קלג ט פרק

קנב י פרק

קסד יא פרק

קסט יב פרק

הרחב דבר

קעט הרחב דבר א: התחדשות בישראל - אין כל חדש תחת השמש

קצג הרחב דבר ב: הנהגה של זמן ועת והנהגה מעל הטבע; בפח התורה

רג הרחב דבר ג: טוב אחרית דבר מראשיתו

ריז הרחב דבר ד - בתחילה ובשורש האדם ישר

אקדמות מילין

"מה יתרון לאדם בכל עמלו שייעמול תחת השמש" (קהלת א, ג)

"ב'עמלו' – בעמלו אינו עמל, אבל עמל הוא בעמלה של תורה" (קהלת רבה, שם)

בספר "ליקוטי שפת אמת - סוכות" נלקטו וסודרו לפי נושאים בחסדי ה' דברי קודשו של רבנו מרן הרב יהודה אריה ליב זצוקלה"ה מגור, בעל השפת אמת, בנושא חג הסוכות. כהשלמה לספר זה, לוקטו בכרך שבידכם בסייעתא דשמיא דברי קודשו של רבנו על מגילת קהלת אשר נוהגים לקרוא בחג הסוכות.

דברי רבנו בספר זה נלקטו מתוך דבריו על המועדים ופרשות התורה כסדר אמירתם בשנים תרל"א תרס"ה, כפי שהובאו בספריו "שפת אמת", וכן מתורותיו המופיעות ב"שפת אמת - ליקוטים", שנאמרו בשנים שקודם לכן. בתוך דברי רבנו נמצאים מאות אזכורים ופירושי פסוקים מתוך מגילת קהלת, ואותם ליקטנו וכינסנו לספר זה. אכן, נדגיש כי רבנו עצמו לא כתב וערך פירוש וספר על מגילת קהלת.

בראש עמודי הספר מופיעים פסוקי מגילת קהלת, ומתחתם מובאים הליקוטים מתורות השפת אמת על אותם פסוקים.

הכותרות וכותרות המשנה אין מטרתן לפרש את דברי רבנו ואף לא להגדיר את מכלול הנושאים שבהם עוסקת התורה שצוטטה. הכותרות באו לסמן מהו הפסוק או המילים בפסוק שבגינם הובאה כאן התורה, ואף לעורר לעניין מרכזי שהתחדש ולסייע למציאת התורות למי שכבר למדם ומחפשם עתה בספר.

בתהליך ליקוט התורות למגילת קהלת נעזרנו רבות ב"מפתחות המקורות" (חלק הפסוקים - קהלת) לספרי שפת אמת, במהדורת "המכון התורני אור עציון".

לנגד עינינו עמד גם ספר "ליקוטי השפת אמת לסוכות וקהלת", עם "ליקוטי יהודה", לרבי יהודה ארלי לייב היינה ז"ל בן הרב יצחק אהרון אפרים פישל זצ"ל, נכד ה"אמרי אמת" זצוק"ל, שספרו עוררני לערוך וללקט ספר זה כהשלמה לספר "ליקוטי שפת אמת - סוכות". יהי רצון שיהיה הלימוד בשער זה גם לעילוי נשמתו.

בארבעה מקומות ישנן תורות רבות במיוחד, ומשום כך בחרנו להביא רק מקצת

מהתורות בצמוד לפסוק ואילו את שאר התורות סידרנו בסוף הספר, בחלק: "הרחב דבר".

בכל ציטוט הקפדנו לציין את מקורו (פרשה או חג, השנה שהתורה נאמרה ודיבור המתחיל), כדי שהמעייין והלומד יוכלו לראות את הדברים במקורם ובהקשרם השלם. כאן המקום לציין שכדי שלא להאריך יתר על המידה, בחרנו במקומות רבים להביא רק את החלק העיקרי בתורה העוסק בפירוש הפסוק, ולא לצטט את התורה שנאמרה בשלמותה. בכל מקום שהציטוט אינו מלא, צוין הדבר בשלוש נקודות בפתיחת הציטוט או בסיומו. מובן כי הלומד את התורות במקורן, יוכל להבין בצורה טובה ושלמה יותר כיצד הבין ופירש רבנו את הפסוק.

למותר לציין שלא נעשו שינויים או תוספות בדברי קודשו של השפת אמת. אכן, בתורות עצמן הודגשו משפטים או מילים לתועלת הלומדים. על כן יש לזכור כי הדגשות אלו אינן מופיעות בכתב יד קודשו, ותכלית הוספתן היא לבאר את הקשר שבגינן נבחרה הפסקה להופיע באותו מקום.

מכיוון שעיקר התועלת והייחוד שבחיבור זה הם בליקוט הדברים וסידורם לפי נושאים, ואילו עבודת פענוח ומציאת המקורות שעליהם התבסס רבנו כבר נעשתה בעבר בכמה הוצאות, הרשינו לעצמנו להתבסס על פי רוב על פתיחת ראשי התיבות והבאת ההפניות וציטוטי המקורות כפי שיצאו לאור בעבר במהדורת השפת אמת של הוצאת "המכון התורני אור עציון".

פרק א

(א) דברי קהלת בן-דוד מלך בירושלם:

שפת אמת א

אמר רבי סימון בשם רבי שמעון בן חלפתא לבלוטוס שהיה גדל בפלטיין של מלכים, אמר לו המלך שאל מה אתן לך, אמר אותו בלווטוס, אם שואל אני כסף וזהב או מרגליות טובות הוא נותן לי, בגדים הוא נותן לי, אלא אני שואל בתו והכל ינתן לי בכלל בתו, כך (מלכים א גה) בגבעון נראה ה' אל שלמה בחלום הלילה ויאמר אלהים שאל מה אתן לך, אמר שלמה אם אני שואל כסף וזהב ומרגליות הוא נותן לי, אלא הריני שואל את החכמה והכל בכלל, ה"ד (שם פסוק ט) ונתת לעבדך לב שומע, אמר לו הקדוש ברוך הוא החכמה שאלת ולא שאלת לך עושר וכבוד ונפש אויבך, לפיכך החכמה והמדע נתון לך ועל ידי כן גם עושר ונכסים וכבוד אתן לך.

מדרש רבה קהלת א א

במדרש קהלת (פרשה א א) חזית איש מהיר כו' מעשה ברבי חנינא בן דוסא כו' הכל מעלין כו' עיין שם כל המאמר ומה שכתב על שלמה המלך ע"ה משל למלך, שאל מה אתן לך, ושואל בתו כי הכל יהיה לו כגינה והדבר צריך פירוש אם כן מה שבחו הלא רוצה הכל, גם בפסוק כתיב (מלכים א ג, ט) ונתת לעבדך לב שומע והשבח שביקש החכמה, ופירוש זה, כי זה רבי חנינא בן דוסא

דברי קהלת בן-דוד מלך בירושלם

דברי קהלת בן דוד מלך בירושלם זה שאמר הכתוב ברוח הקדש ע"י שלמה מלך ישראל (משלי כב, כט): "חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתיצב". מעשה ברבי חנינא בן דוסא שראה בני עירו מעלין נדרים ונדבות לירושלם אמר הכל מעלין לירושלם נדרים ונדבות ואני איני מעלה דבר מה עשה יצא למדברה של עירו וראה שם אבן אחת ושבבה וסיתתה ומירקה ואמר הרי עלי להעלותה לירושלם בקש לשכור לו פועלים נזדמנו לו חמשה בני אדם אמר להן מעלין לי אתם אבן זו לירושלם אמרו לו תן לנו חמשה סלעים ואנו מעלים אותה לירושלם בקש ליתן להם ולא נמצא בידו דבר. לשעה הניחיהו והלכו להם. זימן לו הקב"ה חמשה מלאכים בדמות בני אדם. אמר להם אתם מעלין לי אבן זו. אמרו לו תן לנו חמשה סלעים ואנו מעלין לך אבנך לירושלם, ובלבד שתתן ידך ואצבעך עמנו. נתן ידו ואצבעו עמהם ונמצאו עומדים בירושלם. בקש ליתן להם שכרן ולא מצאן. נכנס ללשכת הגזית ושאל בשבילם. אמרו לו דומה שמלאכי השרת העלו אבנך לירושלם, וקראו עליו המקרא הזה "חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתיצב" - קרי ביה לפני מלאכים יתיצב.

∞ שפת אמת ∞

הממוזן, והבת מלך רק עצה שיהיה לו הממוזן, לא היה אומר כן כי יודע שלא ישיג לבת מלך בשום אופן, ורק על ידי שבאמת כל מה שיעשה לו המלך אינו נחשב לו כחלק אחד מריבוא רכבות נגר השישים של בת המלך שיבקש, על ידי זה מניח הכל ומבקש בת מלך, והמשל במלך בשר ודם שאינו יודע מחשבות אדם, אבל הנמשל בשלמה המלך ע"ה כי הקב"ה שאל לו מה אתן לך, ובוודאי ידע שלמה המלך ע"ה כי אינו ראוי להחכמה שהשיג כי לולי זה לא היה משיגו, והחכמה מאין תמצא (איוב כח, יב), ועל ידי שידע שאי אפשר לו להגיע לזה, ואף על פי כן על ידי שידע כי הכל הבל הבלים ושהעיקר התורה והחכמה ומסר נפשו לגמרי כנ"ל שמצדו לא יהיה מניעה שמוסר נפשו כנ"ל וממילא כיון שהוא כאין ורק הקב"ה שיתן לו חכמה כל יכול, וזה איש מהיר, ואמת שיוכל להיות כי זה בא על ידי שהבין כי בתורה יש הכל אבל לא היה המכוון להגיע להכל, כי הכל הבל אצלו ורק להגיע לחכמה. והחכמה הוא באמת מה שיוודע כי הכל הבל, כי זה עיקר החכמה שהרי רואין שאחר חכמתו

ידע כי לא יוכל להעלות האבן לירושלים אך מגודל הרצון שהיה לו נדר להעלותו והוא כנ"ל שמסלק כל הנגיעות במסירת נפש וממילא מי שמוסר נפשו עבור דבר ה' בוודאי כל יכול הכל אף מה שאינו על פי הטבע, ודבר זה צריך האדם לידע ולהאמין כי כן כתוב במדרש¹ הכל בחזקת סומין עיין שם גבי בארה של הגר, כי אין דבר שאין לו מקום וזהו שאמרו² אל תהי מפליג כו' שכל ענין שבעולם יכול להיות ורק שהטבע מסתיר דברים שלמעלה מהטבע ואם הוא לשם שמים והאדם מוסר נפשו עד שהוא ממש חוץ מהטבע אם כן נעשה הטבע עצמו אצלו למעלה מן הטבע ונמצא הדבר ההוא גם בתוך הטבע אצלו שהטבע נתהפך אצלו להיות בלמעלה מהטבע כנ"ל, וזהו נקרא איש מהיר שאף שאינו משיג הדבר ויודע שאי אפשר להיות כן על פי שכלו מכל מקום על ידי שרוצה האמת ועל ידי זה לפני מלאכים יתיצב שהוא למעלה מהטבע כנ"ל. וכן הדבר בשלמה, כי זה האיש יודע שאינו ראוי לישא בתו של מלך בשום אופן ולולי שהיה הרצון כל כך בכתו של מלך ורק שהיה רוצה

1. "ויפקח את עיניה אמר רבי בנימין הכל בחזקת סומין עד שהקב"ה מאיר את עיניהם, מן הכא (בראשית כא, יט) ויפקח אלהים את עיניה, ותלך ותמלא את החמת, הדא אמרת מחוסרת אמנה היתה" (בר"ר נג, יד).
2. "הוא היה אומר אל תהי בז לכל אדם ואל תהי מפליג לכל דבר שאין לך אדם שאין לו שעה ואין לך דבר שאין לו מקום" (אבות ד, א).

(ב) הַבֵּל הַבְּלִים אָמַר קִהְלֵת הַבֵּל הַבְּלִים הַבֵּל הַבֵּל:

שפת אמת

אם כן הוא ברשות החכמה ואין החכמה ברשותו וזהו שכתוב (קהלת א, יח) ברוב חכמה רוב כעס, וכתוב אל תחכם הרבה כו'⁵ וכתוב כיונדב חכם להרע⁶, ולזאת המבוקש לב שומע הוא החכמה השלימה:

שפת אמת ליקוטים קהלת ד"ה במדרש קהלת חזית

הַבֵּל הַבְּלִים אָמַר קִהְלֵת

הַבֵּל הַבְּלִים כו' (קהלת א, ב) קורא תגר על שבעת ימי בראשית, אם כן גם שבת בכלל, ואיך קורא הבל על שבת, ובמדרש⁷ שבת מאי איכא למימר מחלליה מות יומת כו'⁸, בשוגג מביא קרבן כו', שיר ליום השבת כו' עיין שם. פירוש כי שבת הוא אור שבעת הימים, וצריך להיות ימי השבוע נמשכים אחר השבת, אבל מי שאינו שומר נקודת השבת אשר סגור בימות החול, הוא מושך נקודת השבת אחר החול, ונקרא מחלליה כו'. ובנקודה זו הגנוזה גם בימי המעשה אשר

של שלמה אמר הבל הבלים (קהלת א, ב) ונמצא כי ידיעה זו היא תכלית החכמה, וזהו שביקש ונתת לעבדך לב שומע (מלכים א-ג, ט), והיינו שיוכל להיות בטל ומבוטל כל הרצונות ומחשבות והרגשות עבור לשמוע רצון ה' לקיימו וזה הוראה שלא ביקש החכמה מצד שיש בו הכל רק מצד שרצה החכמה דהיינו לב שומע, ופירוש הענין, כתבתי במקום אחר כי כל מה שיש לאדם וברשותו להטותו כמו שרוצה נקרא שלו ואם לאו אינו שלו, הרשעים הם ברשות לבם³ ונקראים חסר לב (משלי יב, יא) כי אין הלב ברשותם אם כן אין להם לב, וכמו כן מי שיוודע שאין חכמתו כלום נגד דבר ה' כמו שכתוב (שם כא, ל) אין חכמה ואין עצה לנגד כו'⁴ וכאשר נוגע לקוצו של יוד מרצון הקב"ה אז יבטל כל רצונותיו אף שנדמה בשכלו שכן טוב זה נקרא חכם והחכמה שלו וברשותו, אבל מי ששכלו גובר אצלו

3. "ויבא המן ויאמר לו המלך וגו' ויאמר המן בלבו, הרשעים ברשות לבם (בראשית כז) ויאמר עשו בלבו, (תהלים יד) אמר נבל בלבו, (מלכים א, יב) ויאמר ירבעם בלבו, ויאמר המן בלבו, אבל הצדיקים לבם ברשותם ה"ד (שמואל א, א) וחנה היא מדברת על לבה, (דניאל א) וישם דניאל על לבו, (שמואל א, כז) ויאמר דוד אל לבו ודומין לבוראן (בראשית ח) ויאמר ה' אל לבו" (אסתר רבה ג, ג). 4. "אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'" (משלי כא, ל). 5. עפ"י קהלת ז, טז: "אל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יותר למה תשומם". 6. אבות דר"נ ט, ד. 7. "ר' יהודה בר' סימון אמר, שבעה הבלים שאמר קהלת כנגד שבעה ימי בראשית... בשבת מאי אית לך למימר (שמות לא) מחלליה מות יומת, הדא אמר במזיד אבל בשוגג יביא קרבן ויתכפר לו, אמר ר' ברכיה כיון שראה אדם שבחו של שבת שהמביא קרבן ומתכפר לו, התחיל משורר עליה הקב"ה שבח ומזמור, הוא הא דכתיב (תהילים צב) מזמור שיר ליום השבת..." (קה"ר א, ג) 8. "ושמרתם את השבת כי קדש הוא לכם מחלליה מות יומת כי כל העשה בה מלאכה ונכרתה הנפש ההיא מקרב עמיה" (שמות לא, יד)

שפת אמת ∞

הצדיק שומר הברית¹³, שורש החיות ודחיות הפסולת והמותרות¹⁴. וזה ענין (שמות לד, כב) חג האסיף תקופת השנה, שהיא בחינת יוסף שנאמר¹⁵ מאלמים אלומים קמה אלומתי כו', שהיא קיבוץ ניצוצות קדושות שיש בכל דבר שנראה (הפקר) [נ"א הפוך] ומתנגד לקדושה כנ"ל, ונקרא שדה¹⁶, וזה באספך את מעשיך¹⁷, בחינת עשיה גשמי מן השדה כנ"ל, לבחינת בית ואוהל. וזהו תקופת השנה לשון הקפה כדפרש רש"י ז"ל¹⁸, והוא הנקודה שיש בעולם המחיה כל, והוא כלל ופרט, והשנה הוא הפרט, וחג הסוכות הכלל, שכתוב עליהם (ויקרא כג, מא) שבעת ימים בשנה, מה שלא נאמר בשום חג, שאלו שבעה ימים הם ההארות¹⁹ אשר עליהם סובב כל השנה כנ"ל:

ליקוטים שבת חול המועד סוכות - קהלת ד"ה הבל

עיינ גם סוכות תרל"ז ד"ה בפסוק הבל - הובא לעיל בפתיחה

תלוי בעבודת האדם, שעל זה נאמר (שמות כט) ששת ימים תעבוד, למצוא הנקודה בימות החול גם כן כמו שכתוב⁹ יהיה סגור כו', על זה קורא קהלת תגר, על מי שאינו שומר נקודה זו. וזה עצמו בבחינת שבת, שנקראת קהלת בחינת יוסף הצדיק¹⁰, ונקראת כנסת ישראל¹¹ שהוא להיות כנסית וקיבוץ כל כח האדם להיות הכל בטל אל נקודה הצפונה שהיא בחינת השבת, ואז קונה שביתה במקום מנוחתו, שעל זה נאמר (שם טז, כט) אל יצא איש ממקומו ביום השביעי כנ"ל, ואז יודע שהכל הבל זולת הנקודה שנקראת שבת שהיא שורש הכל. והוא מה שכתוב (קהלת יב, יג) סוף דבר הכל נשמע כו', מה שיש רמיזא דחכמתא¹² בכל דבר, להיות נשמע ממנו (שם) את אלהים ירא, זה נקודת השבת הגנוז בכל דבר, ושבת נקרא על שם שני אלו, לשון שביתה שהיא שורש הכל כנ"ל, ולשון השבתה על שם הבל הבלים כו' כנ"ל. והוא בחינת יוסף

9. "... שער החצר הפנימית הפנה קדים יהיה סגור ששת ימי המעשה וביום השבת יפתח..." (יחזקאל מו, א).
 10. עיין זוהר חלק ב, תוספת רעו ע"א, ששבת בחינת יוסף שנקרא "כל". 11. זוהר ח"ב, בשלח סג ע"ב. 12. ביטוי המופיע בזוהר, ראה למשל זוהר ח"א, ויחי ריט ע"ב. 13. זוהר ח"ג, ויקרא יא ע"א. 14. דבריו של רבינו יובנו ע"פ מ"ש בליקוטים לפורים, ד"ה 'טעם התענית': "כי הצדיק לאשר קיום העולם על ידו, אם כן על כרחך ממשיך החיים לכל הדברים, וצריך שמירה, ולזאת לצדיק שתי בחינות סוד מרע ועשה טוב, מושך זרע וחיים, ושוף פסולת לחוץ". עיין שם שצין שמקור דבריו בדברי האר"י (שער מאמרי רשב"י, הקדמת זוהר ג ע"א ד"ה 'עאלת את ט"ה"). 15. "והנה אנחנו מאלמים אלמים בתוך השדה והנה קמה אלמתי וגם נצבה" (בראשית לו, ז). 16. שדה- הוא בחינת רה"ר, שהוא מקום הקליפות והטומאה, והבית והאוהל- הוא בחינת רשות היחיד, בחינת הקדושה, כמבואר בתיקוני זוהר כד, סט ע"א. 17. "... וחג האספך בצאת השנה באספך את מעשיך מן השדה" (שמות כג, טז). 18. "תקופת- לשון מסיבה והקפה" (רש"י שמות לד, כב). 19. "כתיב (ויקרא כג, מב) בסכת תשבו שבעת ימים, דא הוא רזא דמהימנותא, והאי קרא על עלמא עלאה אתמר, והכי תנינן, כד אתברי עלמא אתמר האי קרא... וכדין אמר בסכת תשבו שבעת ימים,

שפת אמת

למה הרעותה (שמות ה, כב). בודאי הם דברי אמת. כי הוא צריך להיות תימה אצל האדם במציאות הרע בעולם. אבל אחר כך צריך לבטל עצמו להאמין בהבורא יתברך כי כן צריך להיות לבוא אל השלימות על ידי בירור הטוב מהרע בעולם. ובאמת האבות הקדושים הם הכינו הדרך. ואחריהם היה מציאות משה רבינו ע"ה בעולם שנקרא (דברים לג, א) איש אלהים. וכמו כן שלמה הכין דוד המלך ע"ה לפניו דרך ישר כידוע. וזהו שכתוב²⁴ חבל על דאבדין כו'. אם היות כי מדרגת משה רבינו ע"ה למעלה מהם כמו שכתוב (שמות ו, ג) ושמי ה' לא נודעתי. אבל עם כל זה הם האבות. וכל תיקון השלימות אחר כך הוא בכח התחלות עבודת אבות העולם. וכמו כן נוהג תמיד שיש בחינת ימי המעשה והעבודה. וזה הכנה לשבת. אם היות כי גדלה מעלת השבת מאוד. עם כל זה הכל תלוי בעבודת האדם בימי המעשה. וכמו כן הגלות הכנה להגאולה. ועולם הזה הכנה לעולם הבא. וכן נמשך הנהגות כל הבריאה. יכין וצדיק ילבש (איוב כו, יז). לכן נחשב לחטא למשה רבינו ע"ה שהיה לו להאמין. כי הגלות ומציאות הרעות האלה

על פירוש רש"י ז"ל קהלת. קהלת קורא תגר על כל יצירת שבעת ימי בראשית שהם הבל הבלים, ואמר²⁰, פירוש תגר הוא סוחר²¹ אשר ממרחק יביא לחמו וקהלת היה תגר סוחר אשר היה מקרב דברים רחוקים מאוד שנראה להבל הבלים גם כן היה מקרבם להשורש והבן מאוד. שיח שרפי קודש - עבודת ה', אות כו (מהשפת אמת)

במדרש²² כי מה האדם כו' אשר כבר עשוהו (קהלת ב, יב). המקרא נאמר על שלמה ע"ה ועל משה רבינו ע"ה כו'. הענין הוא כי אלה השלמים לא יכלו לסבול הבלים עולם הזה כמו שכתב רש"י²³ על פסוק (קהלת א, ב) הבל הבלים. שלמה קורא תגר על כל הנברא במעשה בראשית כו'. כי בוודאי אחר השלימות הוא פלא ותמיה נשגבה איך השקר מתגבר בעולם ואיך טח עיני אנשים מלהכיר שכל זה הבל הבלים. אכן גם זה מנפלאות תמים דעים אשר לא יוכל אדם לבוא אל השלימות רק על ידי תהלוכותיו בכל אלה ההבלים. וכשיוצא נקי מהם זוכה אל השלימות. כי כן יסד המלך ברוך הוא. ואמירת משה רבינו ע"ה

מאן שבעת ימים, מעלמא עלאה לתתה, דכלהו קיימי בקיומא, לאנארהא להאי סכת, ומאן איהי, דא (עמוס ט, יא) סכת דוד הנופלת, סכת שלום. ובעי עמא קדישא למיתב תחות צלהא ברזא דמהימנותא, ומאן דיתייב בצלא דא, יתיב באיננון יומין עלאינן... " (זוהר ח"ב, תצווה קפו ע"ב) 20. פירוש: רבינו השפת אמת. 21. עיין למשל בבא מציעא נא ע"א. 22. שמו"ר ו, א. 23. "קהלת קורא תגר ואומר על כל יצירת שבעת ימי בראשית שהכל הבל של הבלים הוא" (רש"י קהלת א, ב ד"ה 'הבל הבלים'). 24. סנהדרין קיא ע"א; שמו"ר ו, ד.

(ג) מַה-יִתְרוֹן לְאָדָם בְּכָל-עֲמָלוֹ שִׁיעֲמַל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ:

∞ שפת אמת ∞

הבא³⁰ הוא בחינת אור תורה כמו שאמרו חז"ל³¹ אין דומה מאור פניו של אדם בשבת לימות החול ואפילו עם הארץ אימת שבת עליך³². והוא מעין מה שאמרו (דברים כח, י) וראו כו' עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך³³. וזה יתקיים לעתיד לבוא מה שזכה משה רבינו ע"ה בעולם הזה כמו שכתוב (שמות לד, ל) וייראו מגשת אליו. וכל זה מתת אלקים הוא. וזה לדעת כי אני ה' מקדישכם (שם לא, ג). והוא ענין סייעתא דשמיא כמו שכתבו חז"ל³⁴ הבא לטהר מסייעין אותו ובני ישראל הם הבאים לטהר וזוכין לסייעתא דשמיא. והוא באמת התכלית. כי מה יתרון לאדם בכל עמלו תחת השמש (קהלת א, ג). ואמרו חז"ל³⁵ למעלה מן השמש יש לו. בעמלו אינו עמל אבל עמל הוא בעמלה של תורה. והכל אחד כי עיקר לזכות למתת אלקים מלמעלה. והוא בחינת השבת...

תשא תרנ"ד ד"ה בפסוק

בענין קרבן העומר דכתיב (ויקרא כג, יא) והניף את העומר לרצונכם. על פי המדרש אמור³⁶ מה יתרון לאדם בכל

במצרים היה הכל לטובה. הכנה לתיקון השלימות הגמור:

וארא תרלט ד"ה במדרש

מַה יִתְרוֹן לְאָדָם בְּכָל עֲמָלוֹ שִׁיעֲמַל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ

...נסמך פרשת השבת אל ויתן אל משה כו' (שמות לא, יח). לוחות הראשונות. לרמוז שבשבת מתגלה מעין לוחות הראשונות. ובשניהם יש בחינת מתנה כמו שאמרו חז"ל²⁵ מתנה טובה יש לי כו'. וכן כתיב²⁶ ישמח משה במתנת חלקו. כמו שכתוב ויתן אל משה. ואיתא במדרש²⁷ כי אחר כל היגיעה מ' יום לא היה יכול לקבל התורה עד שניתנה לו במתנה. וכמו שכתבתי במקום אחר²⁸ בשם מו"ז ז"ל פירוש יגעתי ומצאתי תאמיץ²⁹ שעל ידי היגיעה זוכין למציאה ומתנה. שאינו בשכל אנושי. רק שהקדוש ברוך הוא נותן התורה במתנה כפי יגיעת האדם. וכן הוא בחינת שבת מתנה טובה... שבת שהוא מעין עולם

25. שבת י ע"ב; ביצה טז ע"א. 26. תפילת שחרית לשבת, ברכת 'קדושת היום'. 27. תנחומא כי תשא, טז. 28. יתרו תרל"ד, ד"ה 'במדרש'; שנת תרמ"ג ד"ה 'ומו"ז ז"ל'. 29. מגילה ו ע"ב. 30. ברכות נז ע"ב. 31. בר"ר יא, ב. 32. ירושלמי דמאי פ"ד ה"א. 33. עיין שמור"ר טו, ו; דב"ר א, כה. 34. שבת קד ע"ב; יומא לח ע"ב; ע"ז נה ע"א; מנחות כט ע"ב. 35. קה"ר א ג, א. 36. "אמר רבי ינאי: בנהוג שבעולם אדם לוקח ליטרא אחת של בשר מן השוק, כמה יגיעות הוא יגע, כמה צער הוא מצטער עד שבישלה.

שפת אמת

ומבררין שמאתו הכל וכל הטבע אין לה רק מה שמשפיע הקב"ה מלמעלה מהטבע. ועל ידי שמבטלין הכל אליו יתברך ממילא הברכה שנמשך מגיע להם בראשונה. וזה שאמרו³⁹ כדי שיתברכו לכם שעל ידי זה נוטלין הם הראשית וכמו שכתוב במדרש⁴⁰ ואל מצנים יקחחו (איוב ה, ה) לא בזיין כו' רק על ידי ביטול כל הכחות אליו יתברך ממילא חוזר הכל להם:

פסח תרמ"ד ד"ה בענין

... ובגמרא⁴¹ בפסח על התבואה לכן הביאו לפני עומר בפסח כדי שתתברך לכם תבואות שבשדות. הענין כנ"ל. שבפסח מתעורר ראשיתן של ישראל ויכולין אז להניף את העומר ולמשוך ברכה מעולם העליון לעולם הזה. וע"ש במדרש⁴² מה יתרון לאדם כו' תחת השמש (קהלת א, ג). אבל מלמעלה מן השמש⁴³ יכולין למשוך התחדשות ואין זה

עמלו כו' תחת השמש כו' (קהלת א, ג). כי כל כחן של ישראל מה שיכולין להרים כל הטבע ולהמשיך התחדשות מלמעלה. כי אין חדש תחת השמש (שם, ט). וזה ענין תנופה והרמה. וחז"ל קראוהו יום הנף³⁷ שהיה לבני ישראל כח להרים היום ההוא דכתיב (ויקרא כג, יא) לרצונכם. אם כן אין שיעור להרמה זו כפי הרצון שהיה בבני ישראל. וביום הזה נמצא עיקר הרצון בנפשות בני ישראל ממחרת השבת. דכתיב (שה"ש א, ד) משכני אחרין נרוצה שכמו שהוציאנו השם יתברך מארץ מצרים שלא בהדרגה. כן נמשכו בני ישראל כמו שכתוב (ירמיה ב, ב) זכרתי לך כו' לכתך אחרי. שהשליכו בני ישראל הכל והלכו אחר הבורא יתברך ונשאר להם זה הכח. ואמרו חז"ל³⁸ הביאו לפני עומר בפסח שיתברך לכם תבואות שבשדות. אין הפירוש שיהיה הכוונה כדי לקבל ברכה בלבד. אבל הפירוש הוא שבני ישראל מביאין הטבע להשם יתברך

הבריות ישנין על מיטותיהן, והקדוש ברוך הוא משיב רוחות ומעלה עננים ומגדל צמחים ומדשן את הפירות, ואין נותנין לו אלא שכר העומר ... אמר ר' לוי: הרי שחרשת וזרעת ועדרת וכסחת וקצרת ועמרת ודשת ועשית תבואה בגרנין. אם אין הקדוש ברוך הוא מוציא לך מעט רוח שתזרה - מהיכן אתה חי? הוי אין אתם נותנין לי אלא שכר הרוח, הוי: 'מה יתרון לו שיעמל לרוח' (ויק"ר כח, ע"ב).
37. ר"ה ל ע"א; סוכה מא ע"א; מנחות סח ע"א. 38. "בארבעה פרקים העולם נידון: בפסח על התבואה" (ר"ה פ"א מ"ב). ובגמרא נאמר: "מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח? מפני שהפסח זמן תבואה הוא. אמר הקדוש ברוך הוא: הביאו לפני עומר בפסח כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות" (ר"ה טו ע"א).
39. שם. 40. "לא בזין ולא במגן, אלא בתפילה ובתחנונים" (ויק"ר כח, ד, ע"ש). 41. עיין הערה 38.
42. "אמר רבי ינאי: בנוהג שבעולם אדם לוקח ליטרא אחת של בשר מן השוק, כמה יגיעות הוא יגע, כמה צער הוא מצטער עד שבישלה. והבריות ישנין על מיטותיהן, והקדוש ברוך הוא משיב רוחות ומעלה עננים ומגדל צמחים ומדשן את הפירות, ואין נותנין לו אלא שכר העומר" (ויק"ר כח, א). 43. "אמר ר'

שפת אמת ∞

טז) הקיש גאולה לפרנסה ופרנסה לגאולה
מה פרנסה בכל יום אף גאולה בכל יום ומה
גאולה פלאים אף פרנסה...

פסח תרמ"ז ד"ה והניף

במדרש⁴⁸ והבאתם את עומר (ויקרא כג,
י). מה יתרון לאדם בכל

עמלו (קהלת א, ג) ביקשו לגנוז ספר
קהלת יכול כו' בעמלה של תורה
תלמוד לומר בעמלו כו'. ואין מוכן

הסלקא דעתך דהלא עיקר דברי קהלת הם
לההביל כל מעשי עולם הזה רק לעסוק
בתורה ומצות. אכן נראה דבאמת כל מה
שברא הקב"ה לכבודו ברא⁴⁹ וה' בחכמה
יסד ארץ (משלי ג, יט). לכן יש יתרון בכל
מעשה בראשית. לאפוקי מדעת המינים
שאומרים (יחזקאל ח, יב; שם ט, ט) עזב ה' את
הארץ. אכן אין יכולים למצוא החכמה
הגנוזה במעשה בראשית רק בכח התורה
כדכתיב (בראשית א, א) בראשית ברא בשביל
התורה שנקראת ראשית⁵⁰ ובעמלה של

נמסר רק לבני ישראל כדכתיב (שמות יב, ב)
החודש הזה לכם. ואיתא⁴⁴ ואדם אין לעבוד
את האדמה⁴⁵ שעד שלא נברא אדם וידע
שיש צורך לגשמים כו' והתפלל. לא המטיר
ה' ע"ש בפרשת בראשית. וכמו כן עתה
שנגמר הבריאה ביציאת מצרים שנעשין
בני ישראל בריה חדשה אדם אתם כנ"ל.
וזה מותר האדם מן הבהמה (קהלת ג, ט):

פסח תרמ"ה ד"ה ואיתא

והניף את העומר (ויקרא כג, יא) ובמדרש
אמור⁴⁶ מה יתרון כו' שיעמול
תחת השמש (קהלת א, ג). כי הנה בני ישראל
שנגאלו ממצרים ועשה לנו השם יתברך
נסים ונפלאות היה המכוון להיות מעלין
כל הבריאה. להעלות הטבע ולברר אמונת
השם יתברך כי הוא המנהיג את העולם
והטבע. ובחג הפסח שהוא זמן חירותנו
נעשה החירות גם בזמן ובטבע ויכולין עתה
להעלות הבריאה והטבע. ובמדרש ויחי⁴⁷
הרועה אותי המלאך הגואל (בראשית מח, טו-

יודן: תחת השמש אין לו, למעלה מן השמש יש לו" (שם). 44. חולין ס ע"ב. 45. "וכל שיח השדה טרם
יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח, כי לא המטיר ה' אלקים על הארץ ואדם אין לעבד את האדמה"
(בראשית ב, ה). 46. ויק"ר כח, א. **עיין הערה 42**. 47. "המלאך הגואל אותי ר' אליעזר אמר: הקיש גאולה
לפרנסה ופרנסה לגאולה מה גאולה פלאים אף פרנסה פלאים, מה פרנסה בכל יום אף גאולה בכל יום"
(ילקוט"ש ח"א, קנו; בר"ר צו, ג). 48. "דבר אל בני ישראל והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן' הדא
הוא דכתיב 'מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש'... אמר ר' שמואל בר נחמני בקשו לגנוז
ספר קהלת שמצאו בו דברים שהם נוטים לצד מינות אמרו כך היה שלמה צריך לומר 'מה יתרון לאדם'
יכול אף בעמלה של תורה במשמע חזרו ואמרו אילו אמר 'בכל עמל' ושתק היינו אומרים אף בעמלה
של תורה במשמע הוא הא אינו אומר אלא 'בכל עמלו' בעמלו הוא שאינו מועיל אבל בעמלו של תורה
מועיל" (ויק"ר כח, א). 49. עיין אבות פ"ו מי"א. 50. בר"ר א, א.

שפת אמת

יא, ט) שיהיה הכל תורה ממש והכל על ידי בני ישראל לכן נקראו⁵³ עושי דברו וכדאיתא⁵⁴ שצדיקים מקיימים העולם שנברא בעשרה מאמרות כמו שכתבתי במקום אחר⁵⁵ מזה:

אמור תרנ"ו ד"ה במדרש

... דאיתא במדרש⁵⁶ על פסוק מה יתרון כו' בכל עמלו שיעמול תחת השמש, יכול בעמלה של תורה כו', בעמלו אינו עמל, אבל עמל הוא בעמלה של תורה וכו'. וקשה, בלא זה יש לומר, תחת השמש אינו עמל, אבל (בעמלה) בתורה שלמעלה מהשמש עמל, גם הדקדוק בין הוא"ו להה"א עמלה לעמלו אין מובן, ולכאורה אדרבא, ונראה בעזר ה' יתברך כי גם למטה תחת השמש, אם היחוד והדביקות בהתורה טוב, והוא עיקר עמל שניתן לברר, ובמקום הצריך בירור והוא עץ הדעת טוב ורע, ולמעלה מהשמש אין צריך לבירור, ולא שייך חילוק בעמלו לעמלה, אך למטה מהשמש, שהוא עץ חיים מקום הברור כשמש, ולמטה מזה הוא צריך בירור, ואז דוקא עמלה ולא עמלו, כי מאין בא תחת השמש אות וא"ו, והנה זה אמת ברור. והנה

תורה יכולין להעלות זה הראשית שנמצא בתוך הטבע. וזה נקרא עמלה של תורה לעמול למצוא דברי תורה בכל מקום. שצריך איש ישראל להאמין שהכל תורה וכח העשרה מאמרות שהם בתוך הטבע גנוזים וכדכתיב (תהלים יב, ז) אמרות ה' כו' שהורות כסף צרוף. פירוש כמו שהכסף נמצא תוך העפר וצריכין לצרפו ולזקקו עד שנעשה כסף טהור. כן נמצא בכל הבריאה גנוזים דברי תורה. ועל זה כתיב (משלי ב, ד) וכמטמונים תחפשנה. ובאמת זה בחינת גאולה וחירות להוציא יקר מזולל⁵¹. והנה בני ישראל הם כלים לזה. וכשיצאו ממצרים נעשה בירור זה על ידם בכלל העולם עד שנתבררו עשרה מאמרות ונעשה מהם עשרת הדיברות⁵². ולא זה בלבד רק בכל שנה ושנה ממחרת הפסח נתעלה חלק ראשית בכח גאולת מצרים. לכן והבאתם כו' עומר ראשית כו' (ויקרא כג, י). וזה הראשית נתברר במ"ט ימים עד שנעשה מזה תורה ממש. כמו שהיה אז ביציאת מצרים בכלל. שעל זה נאמר (שמות כ, ב) אנכי כו' אשר הוצאתיך ודו"ק. כן בכל שנה יש ענין פרטי עד לעתיד מלאה הארץ דעה (ישעיה

51. עיין ירמיה טו, יט. 52. עיין זוהר ח"ג, יא ע"ב-יב ע"א; פסיקתא רבתי כא, ד"ה 'נאמרו עשרת'.

53. ויק"ר א, א; זוהר ח"א, צ ע"א - סתרי תורה. 54. אבות פ"ה מ"א. 55. יתרו תרנ"ג ד"ה 'מצות זכירת'.

56. "מה יתרון לאדם בכל עמלו, יכול אף בעמלה של תורה, חזרו ואמרו, לא אמר בכל עמל, אלא בעמלו, בעמלו אינו עמל, אבל עמל הוא בעמלה של תורה" (קהלת רבה א, ד).

שפת אמת ∞

התורה כמו שאמר דוד המלך ע"ה⁶⁵ אם אתן שנת כו' עד אמצא מקום:

בחקוטי תרנ"ז ד"ה ובמדרש

בפסוק (דברים ל, ט) והותירך ה' אלקיך בכל מעשה ידך כו' לטובה. כי לעתיד

יהיה מתוקן התעורבות טוב ויהיה מתברר רק הטוב. וזה כאשר שש על אבותיך (שם) שנאמר בהם בכל (בראשית כד, א) מכל (שם כז, לג) כל (שם לג, יא) שלא שלט בהם יצר הרע כדאיתא בגמרא⁶⁶ והטעימן מעיני עולם הבא.

והותירך **דבתיב** (קהלת א, א) מה יתרון לאדם כו' תחת השמש אין לו לפי שהטבע מסתיר ומתערב פסולת במעשה האדם. אבל אחר התיקון יהיה יתרון לאדם בכל המעשים שהרי הקב"ה ברא את האדם להיות שליט בכל העולם. וכשהוא ישר כראוי משתתף הקב"ה במעשה ידיו כמו שכתוב (תהלים צ, יז) ויהי נועם ה' כו' ומעשי ידינו כוננהו. לשוש עליך לטוב כו' כאשר שש על אבותיך (דברים ל, ט). שכל מעשיהם היו תקונים גדולים בכל העולמות. ודו"ק כי קצרת:

נצבים תרס"א ד"ה בפסוק והותירך

עיין עוד לקמן א ט, וכן לקמן בריש פרק ג.

אות הה"א על שם המלכות⁵⁷, שהדלת מקיפה שאין לה כלום מגרמה והכלי דלת, ויש בה נקודה הקרושה כידוע⁵⁸...

ליקוטים לפורים ד"ה טעם התענית - עיין שם

ובמדרש⁵⁹ חשבתי דרכי כו' (תהלים קיט, נט) בכל יום הייתי מחשב כו' רגלי

מביאות אותי כו'. דאמרו חז"ל⁶⁰ בחקוטי תלכו (ויקרא כו, ג) שתהיו עמלים בתורה פירוש עמלים למצוא בכל דבר אור התורה כדאיתא⁶¹ בשביל התורה שנקראת ראשית

אם כן ה' בחכמה יסד ארץ (משלי ג, יט) שיש בכל דבר חלק בתורה ועל זה אמרו⁶² אל תהי מפליג לכל דבר להפרישו משורש התורה שאין לך דבר שאין לו מקום פירוש בתורה ואמרו ז"ל⁶³ מה יתרון לאדם בכל עמלו כו' (קהלת א, ג) יכול אפילו בתורה תלמוד לומר בעמלו אינו עמל אבל עמל בעמלה של תורה. עוד דרשו⁶⁴ תחת השמש (שם) אין לו למעלה יש לו. אם כן משמע דעמלה של תורה שייך גם כן תחת השמש להיות עמל למצוא רשימות וחקיקות של התורה שחקק הקב"ה בכל מעשה בראשית.

זהו בחקוטי תלכו. כמו שכתוב חשבתי דרכי שעמל בהם עד שהשיבם אל שורש

57. "ה"א בתראה מלכות שמים אתקריאת" (זוהר ח"ג, צו כט ע"א) 58. [הכוונה לציור אות ה (מלכות) באותיות ד"י, ד' עם י', עיין עץ חיים שער ד פרק ה]. 59. ויק"ר לה, א. 60. ספרא בחקוטי א, הקדמה. 61. בר"ר א, א. 62. אבות פ"ד מ"ג. 63. ויק"ר כח, א; קה"ר א ג, א. 64. שבת ל ע"ב. 65. "אם אתן שנת לעיני לעפעפי תנומה, עד אמצא מקום לה' משכנות לאביר יעקב" (תהלים קלב, ד-ה). 66. ב"ב טז ע"ב יז ע"א.

(ד) דֹּר הַלֵּךְ וְדוֹר בָּא וְהָאָרֶץ לְעוֹלָם עֹמֶדֶת:

שפת אמת

(שם) זה בחינת חותם של תכלת. והיא מדריגה גבוהה. אבל החותם של טיט היא קבוע בבני ישראל לדורות שזה בחינת לבן שלא להשתנות על ידי שום סיבה אם כן אפילו בגלות יכולין לאחוז בזה. ולכן קשה עונשו של לבן דאין על זה שום תירוץ כי זה הכח בעצם בני ישראל.. שלח תרנ"ח ד"ה במדרש - עיי"ש

א"ו מו"ר זצלה"ה פירש (תהילים קמה, ד) דור לדור ישבח מעשיך, שכל דור נותן שבח ויתרון במעשה בראשית, עיין שם⁶⁹. כי וודאי ה' יתברך ברא עולמו, ונתן כח במעשה בראשית להיות נגדל הכח במעשה התחתונים, כמו שכתוב (תהילים סח, לה) תנו עוז לאלקים⁷⁰. והאמת כי אם אין מקלקלין הכח על ידי קבלתם, ממילא נקרא שיש לו יתרון, כי יתרון אור מן החושך⁷¹ כו', ועל כל פנים להיות הכח כמקודם, שלא לעשות בכח הזה נגד רצונו יתברך, רק לזכור תמיד כי לו הכח והממשלה, וישבח כפשוטו, ממילא יש שבח גם כן כנ"ל. וענין הנ"ל כמו שאמר⁷² נתאוה

דֹּר הַלֵּךְ וְדוֹר בָּא וְהָאָרֶץ לְעוֹלָם עֹמֶדֶת

דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת דרשו חז"ל⁶⁷ על בני ישראל תהיו אתם ארץ חפץ (מלאכי ג, יב) כטבע העפר שמקבל ומכלה הכל ואינה משתנית. ולכן כתיב (במדבר טו, לח) ועשו להם ציצית דרשו חז"ל⁶⁸ משלהם כי זה כח בני ישראל בעצמם כנ"ל מעין חתום. אך תכלת היא בחינה אחרת שיש בנפשות בני ישראל שהם מוכנים לקבל ציור עליון ועל זה מבקשין (שה"ש ח, ו) שימני כחותם. והוא חותם של זהב והיא מתנה מלמעלה כמו שכתוב (במדבר טו, לח) ונתנו כו' פתיל תכלת והיה לכם לציצית שהיא מתנה מלמעלה. והיא בחינת (שה"ש ב, ג) כתפוח בעצי היער כו' שמשתנה בגוונים. ואלה הגוונים קיבלו בני ישראל בעלותם ג' פעמים בשנה לראות פני ה'. ולכן בעונותנו הרבים חסר לנו בחינת תכלת ולכן כתיב ב' פעמים אני ה' אלקיכם (במדבר טו, מא). אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים (שם) וזכו לחותם של לבן להיות לכם לאלקים אני ה' אלקיכם

67. קה"ר א, א. 68. סוכה ט ע"א. 69. עיין שיח שרפי קודש, תפילה אות מט. 70. ראה בזהר ח"ב, בא לב ע"ב: "...דהא כד ישראל עבדין עובדין דלא כשרן, כביכול מתישין חילא דקודשא בריך הוא, וכד עבדין עובדין דכשרן, יבהין תוקפא וחילא לקודש אברין הוא, ועל דא כתיב (תהילים סח) תנו עז לאלהי"ם, במה בעובדין דכשרן..." 71. ע"פ קהלת ב, יג. 72. תנחומא נשא, טז.

(ה) וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ וְאֵל-מְקוֹמוֹ שׁוֹאֵף זֹרַח הוּא שָׁם:

∞ שפת אמת ∞

שם בגמרא אין צדיק נפטר מן העולם עד שנברא צדיק כמותו, לכאורה קשה לפי זה איך נמצא דור רשעים אחר דור של צדיקים, ויש לומר דהכוונה בכאן הוא רק על צדיק הדור שנקרא שמש כעין עלי ושמואל דמייתי הגמרא הכא:

חידושי השפת אמת על הש"ס - בגמרא שם

... וזהו שאומרים⁷³ בדברו מעריב ערבים בחכמה פותח שערים. שכל

המכוון בהעדר היום כדי שיפסוק ענין הארת יום זה. ויוכל להתחדש הארת יום שני כנ"ל. כי אם לא היה לטובה איך היה שייך לברך על זה. ומי שמקבל הארת הימים כראוי בודאי נתוסף בו ידיעה ודביקות בכל יום מעין ברכתו עד כי יעלה מיום ליום ומשנה לשנה. וגם כל העולם בכלל הוא כך. שכל הזמן הוא ענין אחד ועל זה אמר זורח השמש בו' (קהלת א, ה) שבכל לילה מסתלקת הארת היום לשרשו ומאיר הארה הראויה אחר יום הקודם. וכן משנה לשנה עד שנשתלם ימי הבריאה כרצונו יתברך...

חיי שרה תרלב ד"ה במדרש

ה' יתברך להיות לו דירה בתחתונים, פירוש דורות גם כן זה, שלכל דור יש דירה ולבוש אחר לנקודה הפנימיות, כי הפנימיות אחד הוא, רק הבריאה היתה לתקן המלבוש והדירה, ובכל דור יש לבוש אחר כנ"ל, וזהו שכתוב (קהלת א, ה) דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת, והבן.

ליקוטים האזינו ד"ה אא"ז (הובא גם בתהלים קמה ד)

עיינ עוד להלן פרק ז כג - פרה תרנ"ד ד"ה בענין (בעניין מעלת יסוד העפר).

עיינ גם פרק ג כ - "הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר".

עיינ גם נח תרנ"ב סוף ד"ה בענין.

וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן אין צדיק נפטר מן העולם עד שנברא צדיק כמותו שנאמר זורח השמש ובא השמש עד שלא כבתה שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל הרמתי.

יומא לח ע"ב

73. תפילת מעריב, ברכת 'מעריב'.

(ו) הוֹלֵךְ אֶל-דְּרוֹם וְסוֹבֵב אֶל-צָפוֹן סוֹבֵב | סִבֵּב הוֹלֵךְ הָרוּחַ וְעַל-סִבְיַבְתּוֹ
 שָׁב הָרוּחַ: (ז) כָּל-הַנְּחָלִים הַלְלִים אֶל-הַיָּם וְהַיָּם אֵינָנו מְלֵא אֶל-מְקוֹם
 שֶׁהַנְּחָלִים הַלְלִים שָׁם הֵם שָׁבִים לָלֶכֶת:

שפת אמת

לו סוף ומשם מתפשט מעיינים ונחלים כענין שנאמר (קהלת א, י) כל הנחלים הולכים אל הים כו' ובמדרש קהלת⁷⁶ כמה פירושים כל הגרים מתכנסין לבני ישראל⁷⁷ ע"ש. וכתוב (תהלים קד, י) המשלח מעיינים בנחלים. כי מעיין הוא דבוק במקור ונחלים הם רחוקים מן המקור וסיוס הפסוק (שם) בין הרים יהלכון יש לרמוז כי בכח האבות נתקרבו כל הגרים ונתקן הכל מה שיוכל לקרב אל הקדושה. וכמו כן יש פרשיות בתורה שבהם יכולין לדבוק אלה הנחלים בשורש המעיין אבל עיקר התורה מיוחדת לבני ישראל שהם המעיין והים. וזהו שכתוב (תהלים קלו, כא) ונתן ארצם לנחלה מה שהיה עתיד להיות נחלה לישראל עמו. וכל הנחלים כשבאים אל הים מתוקין ומטוהרים מכל לכלוך. ומעיין זה יש בעולם שנה נפש⁷⁸. ובאדם הנחלים הולכים אל הים רומז למילה שכל הגידין ממשיכין לברית מילה ומשם מקבלין החיות ורמוזו שם במדרש⁷⁹ אל הלב ע"ש. וכמו כן

הוֹלֵךְ אֶל דְּרוֹם וְסוֹבֵב אֶל צָפוֹן סוֹבֵב סִבֵּב
 הוֹלֵךְ הָרוּחַ וְעַל סִבְיַבְתּוֹ שָׁב הָרוּחַ
 הוֹלֵךְ אֶל דְּרוֹם כו', הרמז 'הולך אל דרום' זה אברהם, 'וסובב אל צפון' זה יצחק 'ועל סביבותיו שב הרוח' זה יעקב, 'ועל סביבותיו שב הרוח' זהו י"ב שבטים שהם מרכבה למלכות שמים.

ליקוטים תולדות ד"ה הולך (ביאור לזוהר תולדות קלו ע"א: פתח רבי יצחק ואמר "זרח השמש ובא השמש")

כָּל הַנְּחָלִים הַלְלִים אֶל הַיָּם... שָׁבִים

ברש"י⁷⁴ לא היה צריך להתחיל אלא מהחודש הזה (שמות יב, ב) כו' אלא משום כח מעשיו הגיד כו' נחלת גוים (תהלים קיא, ו). ויש להבין מה זה השבח לתת להם נחלת גוים. והענין הוא כי בתורה נברא העולם⁷⁵ ואין מקום פנוי מן התורה אבל עצם התורה ניתנה לבני ישראל שהיא מים שאין

74. בראשית א, א ד"ה 'בראשית'. 75. בר"ר א, א. 76. קה"ר א ז, א-ט. 77. ד"א 'כל הנחלים הולכים אל הים' כל הגרים אינן נכנסין אלא בישראל, 'והים איננו מלא' וישראל ממניין אינן חסרין לעולם שנאמר 'מי מנה עפר יעקב' (שם ו). 78. ספר יצירה פ"ג מ"ד-מ"ח. 79. ד"א 'כל הנחלים הולכים אל הים' כל חכמתו של אדם אינה אלא בלב, 'והים איננו מלא' והלב אינו מתמלא לעולם תאמר שמשעה שאדם מוציא חכמתו מלבו שוב אינה חוזרת עליו לעולם ת"ל 'שם הם שבים ללכת'. ד"א 'כל הנחלים'

שפת אמת ∞

זוכה להתקרב אל התורה. וזה תיקונו דכולא באורייתא איתכליל⁸³. וכל דבר יש לו שורש בתורה. ומכל שכן נפש הישראלי. וכל זמן שיש בו פגם וקילקול אינו יכול להתדבק בשורשו. וזהו שכתוב מה לך לספר כו'. ואיתא⁸⁴ כי צרעת בא מלשון הרע מוציא רע. פירוש דיש ללמוד תיקון הנפש מהגוף. ונודע דעיקר חיות האדם בלב וריאה והדם שנמצא בלב מתפשט בכל האברים וחוזר ללב. וזה קיום האדם דמו כנפשו כו' (שם יז, יד). והריאה להוציא אויר ולהכניס אויר. וכמו כן כנפש האדם עיקר כוחן של ישראל כפה⁸⁵. והוא להוציא מפנימיות האדם דיבורים בתורה כמאמר⁸⁶ חיים הם למוציאיהם כפה. ואיתא⁸⁷ דברים היוצאין מן הלב נכנסין אל הלב. פירוש שכל דיבור בתורה שמוציא האדם כראוי בכל לבו נכנסין הם ללבו ומוציא בהם טעם חדש והוא ממש כדמיון הילוך הדם מהלב לכל האברים וחזרתו ללב. והוא על פי הפסוק

בזמן כל הימים הולכים אל השבת שהוא המעיין והשורש שנסגר בימי המעשה. וכמו כן כל הארצות נמשכות לארץ ישראל ולבית המקדש ולכן ארץ ישראל ושבת מיוחד רק לבני ישראל שדבקים במעיין ומקור ובשבת ניתנה תורה⁸⁰ אבל התפשטות התורה הוא בכל מקום ובכל זמן וכל נפש. וכתוב (דהי" א טז, כד) ספרו בגוים את כבודו ואין כבוד אלא תורה⁸¹ וכתוב את כבודו שהוא התפשטות מעצם התורה כנ"ל:

בראשית תרנ"ה ד"ה ברש"י

במדרש⁸² זאת תהיה תורת המצורע (ויקרא יד, ב). הדא הוא דכתיב (תהלים ג, טז) ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי כו'. דמה שכתוב בכל מקום תורת המצורע (ויקרא יד, ב) תורת הזב (שם טו, לב) כו' הוא משום שכל התקונים וכל המעשים נעשה הכל בכח התורה. וכפי מה שמתקן מעשיו

כל התורה שאדם לומד אינה אלא בלב, והים איננו מלא' והלב איננו מלא לא הנפש שבעה לעולם שנא' 'וגם הנפש לא תמלא', תאמר שמשעה שאדם מוציא את תלמודו לאחר שוב אינה חוזרת עליו ת"ל 'שם הם שבים ללכת' דכתיב 'היו הדברים האלה אשר אנכי מצוין היום על לבבך' (שם ד-ה). ⁸⁰ שבת פו ע"ב. ⁸¹ אבות פ"ו מ"ג. ⁸² ד"א 'זאת תהיה תורת המצורע' ה"ד 'ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חקי ותשא בריתי עלי פיך'... א"ר לוי מצינו בתורה בנביאים ובכתובים שאין הקב"ה חפץ בקילוסו של אדם רשע... בכתובים מניין שנאמר 'ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חקי'... לפיכך משה מזהיר את ישראל ואומר להם 'זאת תהיה תורת המצורע' המוציא שם רע' (ויק"ד טו, ד). ⁸³ עיין זוהר ח"ב, קנו ע"ב; שם ח"ג, נג ע"ב. ⁸⁴ "אמר ריש לקיש, מאי דכתיב 'זאת תהיה תורת המצורע' זאת תהיה תורתו של מוציא שם רע" (ערכין טו ע"ב; ע"ע ויק"ד טו, ד). ⁸⁵ תנחומא בלק, ג; מכילתא בשלח מסכתא ב, ב; ע"ע בר"ר סה, כ. ⁸⁶ "אמר ליה שמואל לרב יהודה: שיננא, פתח פומיך קרי, פתח פומיך תני, כי היכי דתתקיים ביך ותוריך חיי. שנאמר 'כי חיים הם למצאיהם ולכל בשרו מרפא', אל תקרי למצאיהם אלא למוציאיהם כפה" (עירובין נד ע"א). ⁸⁷ עיין קדושת לוי ויגש, ד"ה 'ויגש אליו יהודה'; נועם אלימלך תולדות, ד"ה 'ויזרע יצחק'; קול מבשר דברים, א.

שפת אמת

אמת. ולשון הרע כולל הכל והוא נגד דוד המלך ע"ה שהוא מלכותו יתברך והנהגתו את העולם. וזהו שכתוב מדברת גדולות לשון דיבור והנהגה שכל האברים נמשכין אחר הפה והלשון כנ"ל:

מצורע תרל"ה ד"ה במדרש

... והנה כתיב (בראשית ב, י) ונהר יוצא מעדן כו' ומשם יפרד כו' לד' ראשים פירשו במדרש⁹⁰ נגד ד' מלכיות חדקל נגד יון חד וקל בגזירותיהם על ישראל כו' כי כולם יש בהם קצת חיות ממלכותו יתברך אבל הוא כפירוד. ובני ישראל בשורש האחדות הנ"ל להשקות את הגן. וכתוב (בראשית ב, טו) לעבדה ולשמרה על ידי המצות כו'⁹¹. לכן כתיב (תהלים קיא, ו) כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים שיש לכל ד' מלכיות גם כן נחלים הד' ראשים הנ"ל. אבל כל הנחלים הולכים אל הים (קהלת א, ז). וכיון שכני ישראל דבוקין בשורש. יורשין לבסוף אחר כל גאולה מד' גליות נחלה שלהם כמו שכתוב (תהלים פב, ח) כי אתה תנחל בכל הגוים: חנוכה תרל"ט ד"ה ענין - תחילת התורה מופיעה בפרק ז ח' טוב אחרית דבר מראשיתו, עיין שם.

(קהלת א, ז) כל הנחלים הולכים בו' מקום שהנחלים הולכים בו' שבים כו'. וכמו כן להיפוך מוציא רע הוא שיש גם כן יצר הרע בלב אדם בשמאלו כמו שכתוב (שם י, ב) לב כסיל לשמאלו כו'. וכשמוציא הבל שמאלי לחוץ מכניס בו רוח שטות כנ"ל. ולשון ופה האדם הם המחברין הבל ורוח לנפש האדם. וזהו שכתוב (משלי יח, כא) מות וחיים ביד לשון כדאיתא במדרש⁸⁸. ועוד שם⁸⁷ כי גדול לשון הרע מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים שנקראו גדול ולשון הרע נקראת מדברת גדולות (תהלים יב, ד) לשון כפול ע"ש. פירוש הדברים כי כל אלו הם כוחות באדם למשל גילוי עריות ושפיכות דמים שהם בכח האדם למשול על חבריו להודגו וכן להטיבו ולהשפיע לכל מי שרוצה. אבל הגדולה לה' יתברך בלבד היא. והוא בחינת אברהם ויצחק שמסרו כל החסד והדין לה' יתברך אשר לו הגדולה והגבורה. וכן עבודה זרה בכח העובד לעשותו אלהים אחרים לכן נקרא גדול שבכח האדם לתת כח אלהות למי שעובד לו. והוא בשקר והוא נגד מדתו של יעקב שהוא אמת⁸⁹. ולכן ייחד עליו הקב"ה אלקותו שהוא אלהים

88. "זאת תהיה תורת המצורע, זה שאמר שכתוב 'מות וחיים ביד לשון וגו' הכל תלוי בלשון... ראה מה קשה לשון הרע שהוא קשה משפיכות דמים ומגילוי עריות ומעבודה זרה משפיכות דמים דכתיב 'גדול עוני מנשוא' מגילוי עריות דכתיב 'איך אעשה הרעה הגדולה הזאת', מעבודה זרה דכתיב 'אנא חטא העם הזה חטא גדולה', ובמספר לשון הרע אין כתוב בו לא גדול ולא גדולה אלא גדולות שנאמר 'יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברות גדלות', לכך נאמר 'מות וחיים ביד לשון' (תנחומא מצורע, ב). 89. מיכה ז, כ. 90. בר"ט טז, ד. 91. "לעבדה בפקודין דעשה ולשמרה בפקודין דלא תעשה" (זוהר ח"א, כו ע"א).

(ה) כָּל-הַדְּבָרִים יִגְעִים לֹא-יֻכַּל אִישׁ לְדַבֵּר לֹא-תִשָּׁבַע עַיִן לְרֵאוֹת וְלֹא-
תִמְלֵא אֶזְנוֹ מִשְׁמָע: (ט) מֶה-שֶּׁהָיָה הוּא שֶׁהָיָה וּמֶה-שֶּׁנֶּעְשָׂה הוּא שֶׁיְעֲשֶׂה
וְאֵין כָּל-חֲדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמַשׁ: (י) יֵשׁ דְּבַר שֶׁיֵּאמַר רֵאֵה-זֶה חֲדָשׁ הוּא כְּבָר

∞ שפת אמת ∞

וְאֵין כָּל חֲדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמַשׁ

דברי מו"ז ז"ל על המדרש⁹⁵ עתה יאכלם
חדש כו' חלקיהם (הושע ה, ז). כי על
ידי שנלקח מבני ישראל ההתחדשות לכך
נאמר בהם ויקם מלך חדש (שמות א, ח). כי
מאין להם זאת התחדשות. **אֵין כָּל חֲדָשׁ**
תַּחַת הַשָּׁמַשׁ (קהלת א, ט) ולהוסיף על
דבריו נראה כי כל הגלות מצרים היה
לברר זאת ההתחדשות דכתיב אחר הגאולה
(שמות יב, ב) החודש הזה לכם שזכו אחר
כך לבחינת ההתחדשות. ופירוש הדברים
כמו שאומרים⁹⁶ הקב"ה מחדש בכל יום
מעשה בראשית שהכל מושכין חיות
מהקב"ה ובשורש יש תמיד ההתחדשות
רק כפי מה שנתגלה מלכותו יתברך בכל
העולמות שקיומם רק מאתו יתברך. ניכר
זאת ההתחדשות. וכמו שכתבנו במקום
אחר באורך⁹⁷ שזה עיקר עבודת האדם זו
תפלה. וצריך כל אחד לידע כי כפי קבלת
מלכותו יתברך בלב האדם כך נמשכין כל
הנבראים אחר הקדושה. כדכתיב (תהלים ח,
ז) כל שתי תחת רגליו. ובמדרש⁹⁸ שהפרו

כָּל הַדְּבָרִים יִגְעִים

בקהלת (א, ח) כל הדברים יגעים,
במדרש⁹² דברים בטלים מיגעים
האדם כו'. כי התורה אף שצריך יגיעה
אבל היגיעה הוא רק התחלה והקדמה
שימצא האמת והמנוחה, יגעת ומצאת⁹³,
ואין היגיעה התכליתית רק מציאת המנוחה,
ושורש התורה בא על ידי יגיעה. אבל דברים
בטלים אדרבה נדמה בשעת הדברים שאינם
יגיעה, והאדם נתיגע על ידיהם ונשאר עיף
ויגע, וזה התכלית של הדברים בטלים.
והפירוש באמת, שגוף הדברים הם יגיעה
ועמל, אבל דברי תורה הם חיים וקיימים
ונחמדים⁹⁴, והיגיעה לאדם אדרבא מצד
חסרון השלמתו צריך יגיעה, אבל אין
הדברים יגיעים, רק בדברים בטלים גוף
הדברים הם יגיעים, ואדרבא לדבר בהם אין
צורך ליגיעה, כי היגיעה הוא רק הקדמה
לתכלית השלימות, דהיינו להשגת דברי
תורה כנ"ל:

ליקוטים קהלת ד"ה בקהלת כל
עיין גם סוכות תר"מ ד"ה במדרש.

92. קה"ר א, כב. 93. ע"פ מגילה ו ע"ב. 94. מתוך ברכת גאל ישראל שאחר ק"ש בשחרית.
95. שמו"ר א, ח. 96. תפילת שחרית, ברכת 'יוצר אור'. 97. ואתחנן תרל"ד ד"ה 'במדרש'.
98. שמו"ר א, ח; תנחומא שמות, ה.

שפת אמת

ההתחדשות. כמו שכתבנו¹⁰⁵ בפסוק (שם א, ח) ויקם מלך חדש ע"ש. ובשעת הגאולה דהיינו שנתברר שהכל חיות ה' יתברך. ומזה בא התחדשות. כי חיותו יתברך יש בו התחדשות תמיד כמו שאומרים¹⁰⁶ מחדש בכל יום תמיד. ופירוש תמיד בכל יום. רק מי ששוכח והוא תוך הטבע כתיב (קהלת א, ט) אין כל חדש בו. אבל מי שנדבק בפנימיות חיות ה' יתברך יש בו תמיד התחדשות. וזהו שכתוב החודש הזה לכם. שיכול כל אחד מישראל לעורר התחדשות זה על ידי אמונה שמברר בלבו שהכל מה' יתברך. וזה ההפרש בין שבת לראש חודש. ששבת מעין עולם הבא¹⁰⁷ קביעא וקיימא¹⁰⁸ שאין הסתר כמו שכתוב¹⁰⁹ מתעברין מינה. וראש חודש הוא להאיר ההתחדשות גם בימות החול. וזה תלוי בישראל כמו שכתוב (תהלים נז, ג) לאל גומר עלי כו'¹¹⁰. וזהו שכתב רש"י ז"ל¹¹¹ ובמדרש¹¹² שנתקשה משה רבינו ע"ה עד שהראה לו כזה ראה וקדש כו'. והלא לא נדבר אלא ביום כו'

ברית מילה ואמרו נהיה כמצרים נראה שזה רק היראה שעלה בלבם לעשות כמעשיהם. וזו המחשבה נתנה כח להמצריים כדכתיב (שמות א, ח) ויקם. כי אם היה מבורר מלכותו יתברך בעיני האדם כחומה⁹⁹ שלא יוכל להיות מחשבה ורצון [אחר] כלל [כענין בטל רצונך¹⁰⁰. בטל דייקא. שלא יהיה נמצא בלב. על ידי תגבורת רצונו יתברך כמו שכתבתי במקום אחר¹⁰¹]. לא היה יכול לשלוט כח סטרא אחרא באדם כלל. רק מהיראה האדם יש להם כח במעשה. וברש"י¹⁰² ומדרש¹⁰³ עשה עצמו כאילו לא ידע. הוא אשר דברנו בכמה דוכתי¹⁰⁴. כי כל החיות מהקב"ה. וכח הסטרא אחרא הוא להסתיר שיהיה נראה כאילו יש להם כח נפרד בפני עצמו. וכח זה להם בקילקול האדם כמו שכתבנו:

שמות תרל"ה ד"ה דברי

החודש הזה לכם (שמות יב, ב). ענין זה לגאולת מצרים. כי בגלות נחסר זה

99. עיין פסיקתא רבתי יד, ד"ה ד"א זאת חוקת'. 100. "בטל רצונך מפני רצונו כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך" (אבות פ"ב מ"ד). 101. בהעלותך תרל"א ד"ה 'עשה רצונו'. 102. רש"י שמות א, ח ד"ה 'אשר לא ידע'. 103. שמו"ר א, ח; תנחומא שמות, א; ע"ע סוטה יא ע"א. 104. עיין חיי שרה תרל"א ד"ה 'אא"ז מו"ר ז"ל'; תרל"ג ד"ה 'במדרש יודע'; שופטים תרל"א ד"ה 'שמע ישראל'. 105. שמות תרל"א ד"ה 'אא"ז מו"ר'; שם תרל"ה ד"ה 'דברי מו"ז ז"ל'. 106. תפילת שחרית, קריאת שמע, ברכת 'יוצר אור'. 107. ברכות נז ע"ב. 108. פסחים קיז ע"ב. 109. זוהר ח"ב, קלה ע"ב. 110. שמו"ר טו, ב. 111. "נתקשה משה על מולד הלבנה באיזו שיעור תראה ותהיה ראויה לקדש, והראה לו באצבע את הלבנה ברקיע, ואמר לו כזה ראה וקדש, וכיצד הראהו, והלא לא היה מדבר עמו אלא ביום... אלא סמוך לשקיעת החמה נאמרה לו פרשה זו, והראהו עם חשכה" (רש"י שמות יב, ב ד"ה 'הזה'). 112. תנחומא שמיני, ח; במ"ר טו, ד.

למשמעות ענייני החג
על פי משנת
השפת אמת
וספרים נוספים

תוכן העניינים

שער א	סוכות – השלמת ימי התשובה
17	פתיחה וסקירת הפרקים
21	פרק א / מדוע חג סוכות בתשרי ולא בניסן?
28	פרק ב / סוכות - עדות לניצחון ישראל בדין ולמחילת עוונות
33	פרק ג / הזכייה בסוכה אפשרית מכוח התשובה – סוכות התכלית
39	פרק ד / סוכות – מקום שבעלי תשובה עומדים
48	פרק ה / סוכות – תשובה מאהבה
שער ב	סוכות "זמן שמחתנו" ושמחת בית השואבה
63	פתיחה וסקירת הפרקים
67	פרק א / מקורה של שמחת החג – במדבר
71	פרק ב / שמחת חג האסיף והיחס לגשמיות
76	פרק ג / שמחת החג לאחר ימי הדין והתשובה
92	פרק ד / שמחת האדם בדבקותו בשורשו ובמקומו
97	פרק ה / עבודת ה' בשמחה בארץ ישראל ובבית המקדש
104	פרק ו / שמחת בית השואבה והשמחה בימינו
114	פרק ז / השמחה בראשית השנה והשפעתה על השנה כולה
שער ג	עניינה של הסוכה
119	פתיחה וסקירת הפרקים
121	פרק א / "בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים"
128	פרק ב / קדושת הסוכה
137	פרק ג / הסוכה היא בית ה'
140	פרק ד / הסוכה וארץ ישראל
143	פרק ה / הסוכה – צילא דמהימנותא
150	פרק ו / סוכה – מלשון ראייה

שער ד – הסוכה – שומרת ומבדילה

159.....	פתיחה וסקירת הפרקים
161.....	פרק א / הצורך בשמירה והגנה בסוכות
173.....	פרק ב / פרשיית "ויעקב נסע סכתה" רומזת לימי חג הסוכות
180.....	פרק ג / התכנסות והשפעה בחג הסוכות
187.....	פרק ד / העמקה

שער ה – מצוות הלולב – ארבעת המינים

193.....	פתיחה וסקירת הפרקים
196.....	פרק א / "ולקחתם לכם"
200.....	פרק ב / ארבעה סוגי אנשים בישראל ואחדות ישראל
205.....	פרק ג / עבודת הנפש בעת קיום המצווה
208.....	פרק ד / ארבעת המינים – כלי מלחמה וסימן של ניצחון
215.....	פרק ה / היחס בין ארבעת המינים לסוכה
218.....	פרק ו / מדוע אין נוטלים בשבת את ארבעת המינים

שער ו – בחג נידונים על המים ומצוות ניסוך המים

223.....	פתיחה וסקירת הפרקים
225.....	פרק א / מדוע הדין על המים דווקא בסוכות ומה הוא מסמל?
227.....	פרק ב / מצוות ניסוך המים
236.....	פרק ג / העלאת המים התחתונים וחיבורם לעליונים
240.....	פרק ד / ניסוך המים בסוכות – הקדמה לשמיני עצרת
241.....	פרק ה / המים והתורה
245.....	פרק ו / גשם בסוכות

שער ז – שער הושענא רבה

253.....	פתיחה וסקירת הפרקים
255.....	פרק א / מצוות ערבה במקדש ומנהגי יום הושענא רבה
259.....	פרק ב / הושענות ותפילות בסוכות וביום הושענא רבה
267.....	פרק ג / עניין הערבה ונטילתה בהושענא רבה

- 277..... פרק ד / שם הערבה, גדילתה על מים והקשר לדוד המלך
- 281..... פרק ה / לקיחת הערבה לבדה וישועה בזכותה לדורות האחרונים

שער ח שבעים פרים הקרבים בסוכות כנגד שבעים האומות

- 289..... פתיחה וסקירת הפרקים
- 294..... פרק א / בסוכות נידונים על המים
- 297..... פרק ב / ההבדלה וההתכנסות בסוכות מאפשרות לזכות את האומות
- 299..... פרק ג / סוכות לאומות או לישראל - על מה אנו שמחים?
- 302..... פרק ד / תיקון מדרגת הטבע וחלק האומות שבתוכנו
- 306..... פרק ה / תיקון כלל הבריאה בסוכות
- 308..... פרק ו / בסוכות משלימות האומות עם ישראל
- 314..... פרק ז / הוצאת ניצוצות קדושה מהאומות

שמיני עצרת

שער ט

- 319..... פתיחה וסקירת הפרקים
- 322..... פרק א / סיום ימי הסוכות - או רגל בפני עצמו?
- 325..... פרק ב / "קשה עלי פרידתכם" - משל הסעודה
- 333..... פרק ג / שמיני עצרת הוא בחינת תוספת
- 339..... העמקת דברים לפרק ג
- 342..... פרק ד / עצרת תהיה לכם
- 348..... פרק ה / והיית אך שמח - שמחת שמיני עצרת
- 353..... פרק ו / שמיני עצרת ושמחת תורה
- 360..... סדר אושפיזין
- 360..... תפילה כשיוצאים מן הסוכה

שער א

סוכות
השלמת ימי התשובה

פתיחה

כמבט ראשון אפשר לחשוב שאין קשר מהותי בין חג סוכות, הרגל השלישי מתוך שלושת הרגלים, ובין ימי התשובה המתחילים בראש השנה ונחתמים ביום הכיפורים.

היה אפשר להבין שימי הדין מסתיימים ביום כיפורים, וקביעת חג הסוכות, חג האסיף, בחודש תשרי, אינה קשורה כלל לימי הדין.

במיוחד, משום ששלושת הרגלים מוזכרים בתורה בשני אופנים מרכזיים:

האחד לאומי – זכר ליציאת מצרים ומתן תורה – פסח, שבו יצאנו לחירות ממצרים; שבועות, שבו קיבלנו את התורה; סוכות זכר לישיבת ישראל בסוכות בלכתם במדבר.

השני חקלאי – וחג הסוכות הוא חג האסיף, כאמור בתורה (שמות כג, טז): "וְחַג הָאֶסָף בְּצֵאת הַשָּׁנָה בְּאֶסְפְּךָ אֶת מַעֲשֵׂיךָ מִן הַשָּׂדֶה".

ראש השנה ויום הכיפורים אינם קשורים למעגלים אלו, הרי הם לא קשורים באופן מובהק ליציאת מצרים, ואין קשר ביניהם לבין אירוע חקלאי כלשהו.

בגישה זו, הסיבה שחג הסוכות נקבע בתשרי אינה אלא מפני שזוהי התקופה בשנה שבה אוסף האדם את פירותיו. כן ייתכן, שמסיבה מסוימת צוותה תורה על הישיבה בסוכה דווקא בחודש תשרי למשל משום שבעונה זו של השנה ניכר ביותר ששיבתנו בסוכה היא דווקא משום מצווה (משום שבני אדם רגילים לשוב לביתם מהשדות לקראת סוף הקיץ, וכהסברו הידוע של הטור, אורח חיים, תרכה), ואם כן, אין חג הסוכות קשור לימי התשובה והמועדים שבאו לפניו.

אומנם רבנו השפת אמת זצוק"ל, במקומות רבים, ביסס את הרעיון שחג הסוכות קשור בקשר מהותי לימי התשובה ומהווה השלמה לימי הדין והתשובה.

יש מקומות שבהם ביסס את הרעיון כיצד ימי החג מהווים עדות לתשובתנו ולהתקבלותה.

יש תורות בהן הדגש היה להסביר למה זוכים האדם והעם בעקבות התשובה, וכיצד בא הדבר לידי ביטוי בחג הסוכות, ומדוע רק לאחר התשובה ומכוחה אפשר לשבת בסוכה ולשמוח בה, וכן מדוע לאחר ימי הדין, יש צורך להיכנס לסוכה כדי להגן ולשמור עלינו.

ויש תורות בהן הודגש שמהלך התשובה עצמו ממשיך אל תוך ימי הסוכות, אלא, בכללות, עד יום הכיפורים התשובה היא תשובה מיראה, ואילו בסוכות התשובה היא מתוך אהבה ושמחה.

ייתכן אף להבין, לא רק שחג הסוכות נקבע לאחר ימי הדין ובעקבותיהם אלא שהעיקר הוא חג סוכות ושמיני עצרת, וקבעה תורה את ימי התשובה לפנייהם, כדי שיהוו הכנה לחג ובסוכות נשלמת כוונת ותכלית התענית¹.

פעמים שציין במפורש שדבריו מכוונים לתת טעם והסבר לכך, כדוגמת לשונו: "טעם סוכות אחר ראש השנה ויום הכפורים" (סוכות תרל"ו, ד"ה: "בראשונה"; תרל"ט, ד"ה: "טעם"), וכן: "מצות סוכה אחר ימי התשובה" (שם תרמ"ד, ד"ה: "מצות"; תרנ"ה, ד"ה: "מצות"), "אחר יום הכפורים חג הסוכות" (שם תרס"ד, ד"ה: "אחר").

אומנם על הלומד לשים לב ולדעת, שגם בתורות רבות אחרות, דבריו מבקשים לתת הסבר וביאור בנושא זה, גם בלא שציין במפורש שהדברים מהווים הסבר לכך, וכן יש תורות שבהן עסק בפירוש מקור הכולל ג' בחינות שונות (למשל בעבודת ה'), וביאר כיצד הדבר מקביל ומתקיים בראש השנה, יום הכיפורים וסוכות - תהליך אחד ומתמשך שנשלם בסוכות, "ועל ג' ימים טובים אלו מתקיים כל השנה" (שם תרל"ו, ד"ה: "בראשונה")².

בנוסף וכהקדמה, נציין למספר טעמים ומקורות מרכזיים, שמהם יש להבין וללמוד שימי הסוכות קשורים באופן מהותי לימי הדין והתשובה.

ראשית, נראה שהשורש הפנימי להבנה שסוכות קשור לימי הדין הקודמים לו, הוא העובדה שחג הסוכות, נקבע בתורה בחודש תשרי, ולכאורה לא היה הכרח לכך, ואדרבא היה מקום לקובעו בסמיכות למועד צאתנו ממצרים - בחודש ניסן.

חג הסוכות הרי לא נקבע כזכר לאירוע שחל בתאריך מסוים אלא כנגד ענני הכבוד

1. בעניין זה הרחבנו לקמן בשער "שמיני עצרת", ובו התבאר כי תכלית ימי חגי תשרי מתגלה באהבה ובדבקות בין ישראל להקדוש ברוך הוא המתגלה בשמיני עצרת, וימי התשובה וחג סוכות, שלפני כן, מהווים הכנה ליום זה.

כמו כן, יש מקום להבין, שהמערכת העיקרית הינה שלושת המועדים, וימי הדין "הובלעו" ו"הוסתרו" בתוכם. ושמה גם לכך רמז רבנו בדבריו: "בכסה ליום חגיגנו" - כי ראש השנה בין המועדים" (ראש השנה תרל"ד, ד"ה: "בכסה", ע"ש).

2. לדוגמה: "דאיתא מלך ממית, ומחיה, ומצמיח ישועה" - וכל זה מתקיים בימים אלו ר"ה, ויום הכיפורים, וסוכות" (סוכות תרמ"א, ד"ה: "סוכות המה"); "מן המיצר קראתי יה ענני במרחב" - הרמז על הצעקות והתפלות בר"ה ויום הכיפורים... 'וענני במרחב' - הוא בסוכות" (תרמ"ב, ד"ה: "כתיב מן").

והסוכות שבהן ישבו ישראל במשך שהותם במדבר, בניגוד לשאר המועדים שנקבעו בתאריך מסוים בעקבות האירועים שהתרחשו באותם זמנים ממוקדים.

נראה שבזה שהתורה "בחרה" לקבוע את סוכות בתשרי ולהצמידו לימי המועדים, מוכח שיש לברר ולמצוא את הקשר פנימי ביניהם³.

זאת ועוד, ההבנה עד כמה גדולה מעלת ימי חג הסוכות, וגדולה קדושת הסוכה, מובילה להבנה שיש צורך בהקדמה והכנה שתאפשר לנו את הכניסה לסוכה – הכנה המתקיימת בימי הדין.

שנית, כפי שיתבאר, ישנם מספר מקורות בחז"ל, שמהם עולה הקשר בין ימי הדין לחג הסוכות, ובמיוחד דברי חז"ל במדרש שמצוות נטילת ארבעת המינים מהווה עדות לניצחונם של ישראל בדין, ולמחילת העוונות. דברי רבנו הם פיתוח ושכלול להם, וכפי שיבוא ויתבאר.

שלישית, בתורת הסוד מובא, כי המשפט נגמר ביום הושענא רבה ובשמיני עצרת⁴, ובתורת האר"י, מתבאר באריכות, ליודעי חן, סדר הכוונות של בניין פרצוף הנו"ק המתחולל בימים שבין ראש השנה ועד שמיני עצרת, וכיצד ימי חגי תשרי הם מהלך אחד המתחיל בראש השנה עד שמיני עצרת⁵. גם מבלי להיכנס לעומקם של ביאור הדברים, מובן, שחגי תשרי מהווים מהלך אחד ארוך, ובו החגים שלובים זה בזה.

3. כן מובא בביאור עניין שקורבנות חג הסוכות כפולים (שבכל מועד יש איל אחד ושבעה כבשים, ואילו בסוכות מביאים שני אילים וארבעה עשר כבשים), שטעם הדבר כי באמת חג הסוכות מכיל בקרבן "שני חגים", הוא גם החג האחרון של שלושת הרגלים, וגם החג המסיים את חגי תשרי, לכן הוכפלו קורבנותיו (כך שמעתי לפני שנים, לראשונה מהרב ישראל סמט, וכך מובא בשם ה"פחד יצחק", לרב הוטנר זצ"ל, ועוד).

4. "כי המשפט נגמר בשמיני עצרת" (שפת אמת סוכות תרל"ח, ד"ה: "בגמרא"), עפ"י זוהר ח"ג לא, ב שביום שביעי של החג "סיומא דדינא" וכן זוהר ח"א רכ, א שהפתקין של הדין נתלים עד שמיני עצרת, ועיין להלן על אודות התשובה בימי הסוכות. ובזוהר ח"ב קפו, א, שעד יום חמישה עשר לחודש הימים הם בסוד ימים עליונים, ומשום כך נקרא בתורה, יום חמישה עשר בתשרי – "ביום הראשון", עיי"ש.

5. שמהלך ימי תשרי מהווה תיקון לחטא אדם הראשון. במהלך הימים שמראש השנה ועד שמיני עצרת, ישנו תהליך של בניין שמסתיים בייחוד שבין פרצוף זעיר אנפין עם פרצוף רחל. עיין שער הכוונות דרושי ראש השנה, דרוש א; שם דרושי חג הסוכות, הקדמה, ושם בדרוש ט' העוסק בעניין שמיני עצרת. כתב: "כי כל הימים שמראש השנה עד עכשיו, כל הזווגים היו ישראל או יעקב עם לאה, אבל רחל היתה נתקנת ונבנית מדריגה אחר מדריגה בהמשך ימים האלו לאט לאט בשביל חטאו של אדה"ר שחטא ביום ר"ה שבו נברא העולם... ועתה ביום ח' עצרת אז הוא ז"א עצמו עם רחל בתפלת המוסף." עיין גם עולת ראיה ח"ב, עמ' שפד.

נציין עוד כי רבנו קשר את שמחת ימי חג הסוכות עם ימי הדין והיראה הקודמים לחג. להשלמת העניינים הנידונים בשער זה, ראה גם בשער "סוכות 'זמן שמחתנו' ושמחת בית השואבה", בעיקר בפרק ג: "שמחת החג לאחר ימי הדין והתשובה".

סקירת סדר הפרקים ועניינם

הפרק הראשון, "מדוע חג סוכות בתשרי ולא בניסן", פותח בקושיית הטור הידועה, מדוע לא קבעה התורה את חג הסוכות בצמוד למועד צאתנו ממצרים. בתשובותיו של רבנו השפת אמת לקושייה זו, קשר בין ימי הדין לחג הסוכות ובירר את היחס ביניהם.

הפרק השני, "סוכות עדות לניצחון ישראל בדין ולמחילת עוונות", פותח בדברי המדרש רבה, המתאר את מצוות ארבעת המינים כעדות לזכיית ישראל בדין ולניצחונם. מדרש זה, כשלעצמו, מברר את דעת חז"ל שסוכות קשור לימי הדין. רבנו השפת אמת, לאור דברי המדרש, העמיק להסביר ולבאר כיצד מצוות ארבעת המינים, הסוכה, ההלל והשמחה בחג, מגלים ומהווים עדות לטהרת ישראל ולניצחונם בדין. הפרק השלישי, "הזכייה בסוכה אפשרית מכוח התשובה - סוכות התכלית", מוסיף לברר ולהעמיק, לא רק שיש קשר בין ימי הדין לסוכות אלא חג סוכות הוא תכליתם של ימי הדין.

הפרק הרביעי, "סוכות - מקום שבעלי תשובה עומדים" מראה שדברי חז"ל, שבעלי תשובה זוכים למקום עליון ומיוחד, מתקיימים בחג הסוכות, כי לאחר ימי התשובה זוכים ישראל לשבת בסוכה. רבנו השפת אמת ביאר מדוע זוכים דווקא לאחר התשובה לשבת בסוכה, ומדוע נדרשת הגנת הסוכה לבעלי תשובה.

הפרק החמישי, "בסוכות תשובה מאהבה" מבאר כי לא רק שחג הסוכות קשור לימי התשובה אלא שימי התשובה ממשיכים אל תוך חג סוכות. אכן בימי הדין - התשובה היא מיראה, ובחג הסוכות מתגלה מדרגה של תשובה מאהבה. השפת אמת בדבריו מבאר מה עניינה של התשובה מאהבה וכיצד מתגלה בימי הסוכות.

פרק א

מדוע חג סוכות בתשרי ולא בניסן?

על החיבור המהותי בין סוכות לבין ימי הדין הקודמים לו, למדים מהעובדה שחג הסוכות נחוג בחודש תשרי, ונבאר את הדברים.

ידועה קושיית הטור בהלכות סוכה (סי' תרכה):

"בסוכות תשבו שבעת ימים וגו' למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתו את בני ישראל בהוציא אותם" וגו' תלה הכתוב מצות סוכה ביציאת מצרים... ואף על פי שיצאנו ממצרים בחדש ניסן, לא צונו לעשות סוכה באותו הזמן.

אם התורה מנמקת את מצוות הישיבה בסוכה כזכר לישיבת ישראל בסוכות, בעת שיצאו ממצרים – "בהוציא אותם", מתבקש היה לכאורה, שהציווי לעשות זכר לכך מידי בשנה, יחול בתאריך הסמוך למועד צאתנו ממצרים – בחודש ניסן, ולא לדחות זאת לחודש תשרי. לא מובן מדוע בכל זאת קבעה התורה את החג בתשרי?!
הטור תירץ (שם), שדחיית החג מניסן לתשרי נועדה לבטא שאנו עושים את הסוכה מכוח ציווי ה'.

היות שבניסן מתחילה תקופת הקיץ, ודרך בני האדם לצאת מביתם ולעשות סוכה, אילו היינו יושבים בסוכות בימים אלו, היה אפשר לחשוב שאין הישיבה מכוח מצוות ה'. משום כך דחתה התורה את הציווי לזמן שבו מתחילים הגשמים, ודרכם של בני אדם להיכנס מן הסוכה אל הבית – "ולכן צוה אותנו שנעשה בחדש השביעי, שהוא זמן הגשמים ודרך כל אדם לצאת מסוכתו ולישב בביתו, ואנחנו יוצאין מן הבית לישב בסוכה, בזה יראה לכל שמצות המלך היא עלינו לעשותה" (שם).

בחידושי הרי"ם זצוק"ל, מו"ר וסבו של השפת אמת¹, כתב (חידושי הרי"ם לסוכות, ד"ה: "בטור"):

בטור מקשה: למה אין עושין סוכות בניסן, שאז יצאו בני ישראל ממצרים?!

1. כידוע, רבנו התייתם בגיל צעיר, ועבר לגור וללמוד אצל סבו, הרב יצחק מאיר זצ"ל – בעל חידושי הרי"ם, שהיה האדמו"ר הראשון לשושלת גור ונפטר בשנת תרכ"ו. נוסף, שלאחר פטירת רבנו, בשנת תרס"ה – הוא נקבר בסמיכות לסבו, ושניהם קבורים באותו ציון בגורה קלוואריה (הסמוכה לוורשה, בירת פולין).

ותירץ שהסיבה נובעת מציווי התורה לדעת ולהשיג את המשמעות של הישיבה בסוכות, וכלשון הכתוב (ויקרא כג, מג): "לְמַעַן יִדְעוּ דַרְתֵיכֶם כִּי בַסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם". זו לשונו (שם):

שלסוכות צריכים דעת, ובכל ימות השנה, אנשים מלאים חטאים ואין אדם חוטא אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות, ואין לנו דעת, אולם אחר יום הכפורים שמכפר על העוונות וסוכות הוא הראשון לחשבון עוונות (תנחומא אמור, כב), ויש לנו אז דעת, לכן צותה התורה לעשות אז סוכות אף שלא בזמן.

חידושי הרי"ם מבאר, שבמצוות סוכה ישנו חיוב מיוחד שאינו מופיע במצוות אחרות: התורה מדגישה את חשיבות הידיעה, כלומר מלבד הקיום המעשי של המצווה, ישנה חשיבות לדעת ולהשיג מדוע אנו יושבים בסוכה.

מעלה זו, של השגת הדעת, אינה יכולה להתגלות בשעה שאדם חוטא.

חכמים (סוטה ג, א) לימדו אותנו שאדם חוטא בגלל שנכנסה בו רוח שטות. הוא הפך באותו זמן לשוטה, לאדם חסר דעת, משום שלא ייתכן שאדם הגיוני יעשה מעשה שפוגע בעצמו, מעשה שהורס את סביבתו, האומה שלו, העולם כולו, וכן לא הגיוני שהאדם במודע ימרוד במי שבראו ודואג לו. האפשרות היחידה לחטא, אינה אלא משום שבאותו רגע האדם 'איבד' את אותו חשבון שכלי ונמשך אחר הנאה רגעית יצרית.

משום כך, כדי לקיים בצורה שלמה את מצוות סוכה, עלינו לקיימה בזמן שבו אנו נקיים מחטאים, לכן קבעה התורה את חג הסוכות בתשרי – לאחר ראש השנה ויום הכיפורים ובסמיכות אליהם, כי לאחר הכפרה והטהרה זוכה האדם לנקיות המביאה את הדעת, ויוכל להשיג בצורה שלמה את משמעות הישיבה בסוכה.

ויש להוסיף על הדברים.

הצורך בזכות הלב כתנאי להשגת הדעת, נובע מכך, שהידיעה שעליה צוותה התורה – אינה מסתכמת בזכירה בעלמא את האירוע ההיסטורי – שישבנו בסוכות במדבר, אלא היא כוללת ידיעה וחיבור פנימי למהות עניינה של הסוכה, שהיא מקום קדוש ונקראת בזוהר הקדוש "צל האמונה" (זוהר, ח"ג קג, א), ובונה בנו ביטחון בה' ועוד, ומשום כך, נדרשת הקדמת התשובה כדי להשיג זאת.

נוסיף ונעיין בדבריו והסבריו של רבנו השפת אמת, בנושא זה:

רבנו כתב שעניין הסוכה והמשכן עניינם אחד, והיות והוחל בנדבת המשכן מיד

לאחר יום הכיפורים (יום שירד משה עם לוחות שניים ונתרצה הקדוש ברוך הוא לישראל), לכן נקבע חג הסוכות בימים אלו.

בדבריו בנושא (סוכות תרמ"ד, ד"ה: "חג"; ויקהל תרמ"ג, ד"ה: "ויקהל"), הדגיש שלאחר חטא העגל התאבלו ישראל, ולאחר שחזרו בתשובה, נתן להם הקדוש ברוך הוא את מצוות המשכן, והיות והתעוררו ישראל בשמחה וברצון להתנדב למשכן, לכן נקבעו לדורות ימים אלו לשמחה: "וחג הסוכות הוא מעין המשכן שניתן לבני ישראל אחר החטא כשנתקנו בתשובה... למחרת יום הכפורים כשירד מן ההר שנתרצה הקדוש ברוך הוא לבני ישראל בשמחה. ואז התחיל נדבת המשכן בימים שבין יום הכפורים לסוכות... ובנדבת המשכן שהיה בשמחה נעשה הכנה להיות זמן שמחתינו בכל שנה ושנה" (סוכות תרמ"ד, ד"ה: "חג"), ועיין בהערה מקורות נוספים לקשר בין חג סוכות למשכן ולענני הכבוד².

2. הרחבת דברים, הקשר בין המשכן וענני הכבוד ובין חג הסוכות:

כתב הגר"א (ביאור הגר"א לשיר השירים א, סוף פס' ד): "סוכות שהוא זכר להיקף ענני כבוד שהיה תלוי בבניין המשכן כידוע, ובזה יתורץ מה שהקשו למה אנחנו עושים סוכות בתשרי כיון שהוא נגד היקף ענני הכבוד היה ראוי לעשות בניסן, כי בניסן היה תחילת היקף עננים. אבל נראה לפי כשעשו את העגל נסתלקו העננים, ואז לא חזרו עד שהתחילו לעשות המשכן ומשה ירד ביום הכיפורים, ובמחרת יום הכיפורים ויקהל משה וציוה על מלאכת המשכן וזה היה ב"א תשרי וכתב העם הביאו עוד נדבה בבקר בבקר ב' ימים הרי י"ג בתשרי ובי"ד בתשרי נטלו כל חכם לב ממשה את הזהב במנין ומשקל ובט"ו התחילו לעשות, ואז חזרו ענני הכבוד, ולכן אנו עושין סוכות בט"ו בתשרי" (וכן הובאו דבריו ב"הכתב והקבלה", ויקרא כג, מג).

מדברי הגר"א למדנו, שלמעשה ישנם שני "סוגים" של ענני הכבוד:

א. ענני הכבוד שהיו לפני החטא (שהסתלקו).

ב. ענני הכבוד שלאחר החטא, שחזרו מכוח תשובת ישראל.

לדורות קבעה תורה לעשות זכר דווקא לאותם עננים שחזרו מכוח תשובתנו ועבודתנו, ולא לעננים שבאו בחסד בלבד ובהתעוררות עליון, ובדרך זו נראה לקמן שהלך רבנו השפת אמת. בערוך השולחן (או"ח תרכה, ה, לאחר שהביא את דברי הטור) כתב: "ועוד יש לומר טעם נכון על מה שהמצוה בתשרי ולא בניסן, לפי שרצה הוא יתברך להראות שאף על פי שחוטאים אנחנו, מכל מקום לא סרה השגחתו מעלינו, ובצלו אנו יושבים, ובמחסה כנפיו נתלונן, וכמו שאחר מתן תורה עשו את העגל ועם כל זאת נתרצה להם הקדוש ברוך הוא בלוחות אחרונות, והיה זה ביום הכיפורים, ולאחר יום הכיפורים צונו לעשות את המשכן ששכינתו תשכון בינינו, כדכתיב: "ושכנתי בתוך בני ישראל", ולא הסיר מעליהם ענני הכבוד... כמו כן עשה לנו הקדוש ברוך הוא במצוה זו דוגמא לדורות שאף על פי שאנו חוטאים כל השנה מכל מקום ביום הכפורים מכפר עונותינו כשאנו שבים בתשובה, וסימן לדבר שתיכף אחר יום הכפורים צוה עלינו לעשות סוכה שנשב בצלו של הקדוש ברוך הוא, כדכתיב: "בצלו חמדתי וישבתי", זו מצות סוכה, "ופריו מתוק לחכי" – זו מצות אתרוג, כמו שאמרו במדרש חזית, ולהורות שאחר כל החטאים הוא יתברך באהבה עמנו ומשגיח

עוד כתב (שם תרנ"א, ד"ה: "איתא"), היות וענני הכבוד היו בזכות אהרון הכהן, ולפי שהוא היה בעל תשובה, שהיה עם ישראל בחטא העגל והשיבם אחר כך בתשובה, "לכן מתנה שלו נשאר לדורות, שאחר עשרת ימי תשובה מתגלה הארת ענני כבוד בסוכות" (ש).

עוד כתב השפת אמת (סוכות תרמ"ט, ד"ה: "מצות הסוכה"):

ולכאורה היה צריך להיות חג הסוכות תיכף אחר חג המצות קודם חג השבועות שכן ישבו בסוכות קודם קבלת התורה.

ולאחר שהביא הקושיה, תירץ:

אכן נראה דהיינו דכתיב (ויקרא כג, מג) למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי כו'. דהנה כתוב (שיר השירים א, ד): "משכני אחריך נרוצה כו'". ובמדרש (ויקרא רבה כז, א): נמשכנו אחריך כבהמה. שזה היה עיקר רוב החביבות שנמשכו בני ישראל למדבר קודם שהיה להם דעת השלימה. ואחר כך "הביאני המלך חדריו - נגילה".

והבינו בני ישראל אחר כך למפרע מה שנעשה ביציאת מצרים ובכל המסעות במדבר. רבנו, בתורה זו, הולך בדרכו של סבו בעל חידושי הרי"ם זצוק"ל (הג"ל) - הרואה בציווי "למען ידעו" את הגורם לדחיית מועד קביעת החג; אכן אילו מצוות הסוכה הייתה רק זכר לשיבה בסוכות ולהתמסרות של ישראל לצאת בביטול מוחלט אחר ה' למדבר, היא אכן הייתה נקבעת בסמיכות ליציאה ועוד לפני חג שבועות, אך התורה קבעה את המצווה בשלב שבו יש לישראל דעת והם כבר מסוגלים להבין ולהשיג למפרע מה כלול בגאולת מצרים.

רבנו רואה מעלה בכל אחד מן השלבים; השלב הראשון, מיד ביציאת מצרים - החביבות שבו, שהיינו בכחינת "בהמה", בלא דעת שלמה ובביטול לה'. השלב השני, לאחר שקיבלנו תורה וזכינו לדעת³, ולאחר ההליכה במדבר - המעלה שבו, שאנו

עלינו להצילנו מכל צרה ופגע והושיב אותנו בצלו הקדוש והטהור והוא יתברך סוכך עלינו". ומדבריו למדנו, שאין השיבה בסוכות "רק" זכר למאורע היסטורי שהיה פעם אחת במדבר, אלא היסוד שלמרות חטאינו ה' אוהבנו ומשגיח עלינו, מתחדש מידי שנה בימים אלו.

3. כידוע, רעיון זה רמוז בהבדל שבין המנחה הקרבה בפסח למנחה הקרבה בשבועות: בפסח מקריבים את קורבן העומר, המובא משעורים - מאכל בהמה, ואילו בשבועות, מביאים את שתי הלחם, המובאים מחיטים - מאכל אדם. בתחילה היינו בכחינת בהמה, ורק בשבועות - שקיבלנו תורה, התעלינו למדרגת אדם.

כבר בבחינת "אדם", בעל דעה, המסוגל להתבונן בתהליכים שעבר בצורה עמוקה ומבוררת ולהשיגם.

תהליך זה מתחדש מידי שנה: "מתחלת חג המצות יציאת מצרים והספירה – הוא משכני אחר כך כו'. ואחר כך קבלת התורה. ובחג האסיף, מתחדש הדעת מיציאת מצרים, וזה שכתוב למען ידעו" (שם), ולכן לא נקבע החג בימי ניסן, אלא רק בימי תשרי, שאנו בעלי דעת⁴.

נעיין בתורה נוספת (סוכות תרל"ה, ד"ה: "בפסוק למען"), ובה עסק רבנו בביאור קושיית הטור⁵.

כידוע יציאת מצרים היתה בחדש ה'. מצידנו לא היינו ראויים להיגאל, כי ישראל היו שקועים במ"ט שערי טומאה. עד כדי שלא היה אפשר לראות הבדל ביניהם לבין המצרים – הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה, ולכן כש"הוציאנו ה' ממצרים והיה בחדש ה' בלבד כמו שכתוב (יחזקאל טז, ז) את ערום ועריה כו" (שם), והשפע מגיע מצד הנהגה זו, חסד ה' בלבד.

אכן, ה', שהוא חפץ חסד, מעוניין לזכות אותנו בחסד גדול יותר, במדרגה שבה נזכה להיות ראויים לחסדו, במדרגה שבה נזכה לחסד מכוח מעשינו:

אכן הקדוש ברוך הוא רצה שיהיה זה החסד על ידי זכות מעשים טובים של בני ישראל כדי שיתקיים לעד. וכן כתוב (תהלים סב, יג) ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו. פירוש שהקדוש ברוך הוא מסבב בחסדו שהאדם בעצמו יזכה לזה החסד במעשיו כי הכל מסיבת כל הסיבות. וזהו היה אחר כך במה שנסעו בני ישראל למדבר וזכו לענני הכבוד, פירוש זה שזכו במעשה עצמם זה מסיר הקטרוג מן בני ישראל. ומאן דאכיל דלאו דיליה בהית כו'⁶, אבל הזוכה במעשיו הוא מתכבד (שם).

כאשר השפע מגיע בחסד בלבד, יש בו בושה למקבל, ויש עליו קטרוגים (שהמקטרג

4. נציין כי ציטטנו והסברנו רק את דבריו העוסקים באופן ישיר בשאלה מדוע החג לא בניסן, ולהשלמת הדברים עיין שם בתחילת דבריו שביאר את התהליכים המתחוללים בתשרי – ימי תחילת הבריאה, וכיצד הם מובילים לאפשרות לישיבת ישראל בסוכה, וכן ביאר שלמות השגת הדעת הינה ביום שמיני עצרת.

5. אף תורה זו נפתחה בדברי הפסוק "למען ידעו דורתכם", ולאחר שביאר את הרעיון וביססו, סיים את התורה במילים "ובזה מיושב קושיות הטור".

6. ירושלמי, ערלה א, ג. ופירושו שמי שאוכל מה שאינו שלו, מתבייש להסתכל בפניו של הנותן.

מקשה מדוע שיזכו ישראל - הרי לא מגיע להם), אך כאשר האדם והעם שותפים במעשיהם, השפע מתקיים לעד ומוסר הקטרוג.

ביציאת מצרים היו שני שלבים, השלב הראשון הוא היציאה עצמה - ובה מודגש חסד ה', ובשלב שני, ישראל מצידם, מתוך אמונה וביטחון גדולים בריבוננו של עולם, הולכים אחר ה' למדבר. במעשה זה, נעשו ישראל שותפים לחסד ה', ועל כן מעשה זה נשאר לזיכרון לדורות עבור ישראל, כמאמר הנביא (ירמיהו ב, ב): "זְכַרְתִּי לְךָ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ... לְכַתֵּךְ אַחֲרַי בְּמִדְבָּר", משום שהיה זה מכוח מעשינו, וזכינו בדין, לכן נזכר ומתקיים.

עיקרון זה מתחדש מדי שנה בשנה:

והנה זה הענין מתגלה גם בכל שנה. בפסח יציאת מצרים בחסד ה'. ואחר כך בראש השנה נידון האדם אם תיקן מעשיו על ידי החסד. כי כל חסדי ה' הם כדי שיתקן האדם מעשיו על ידי החסד וכשזוכה בדין נמצא נשלם החסד גם על פי מדת הדין. וזהו החסד של חג הסוכות שהוא החסד הבא על פי דין (שם).

על כן אנו יושבים בסוכות דווקא בתשרי ולא בניסן: "וזה שכתוב כי בסוכות הושבתי שאף שסוכות גם כן זכר ליציאת מצרים אך הוא זכר להחסד שנעשה על פי זכות בני ישראל כו" (שם).

על פי זאת, מבאר רבנו (סוכות תרנ"ד ותרנ"ה, ד"ה: "ולקחתם") את דרשת חכמים האמורה בעניין לקיחת ונטילת הארבעה מינים: "ולקחתם לכם כו" (ויקרא כג, מ). במדרש (ויקרא רבה ל, א) וגמרא (סוכה יא, ב) למדו לקיחה לקיחה גזרה שווה מן (שמות יב, כב) ולקחתם אגודת אזוב⁷ עיין שם במדרש אמור".

המילה "ולקחתם" מופיעה הן ביציאת מצרים⁸ והן בציווי לקחת את ארבעת המינים. גאולת מצרים הייתה כאשר ישראל היו בשפל המדרגה, כאזוב, אך לאחר מכן, הקדוש ברוך הוא ביקש לזכותנו, ולתת לנו תורה ומצוות בהר סיני, ונתעלו ישראל לקבל בכוח מעשיהם, כרמוז במצוות לקיחת הארבעה מינים, זאת משום: "כי כן מדת

7. "ולקחתם אגדת אזוב וטבלתם בדם אשר בסף והגעתם אל המשקוף ואל שתי המזוזות מן הדם אשר בסף ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר" (שמות יב, כב).

8. בציווי על לקיחת אגודת האזוב וטבילתה בדם קורבן הפסח והנתינה על הפתח כהכנה ליציאה.

הקדוש ברוך הוא עושה חסד לשפל ודל ומרומם אותו. עד שיוכל אחר כך בעצמו לזכות במעשיו לאותו מדריגה שהיה מקודם בחסדו בלבד"⁹.

וסיים, מדוע אם כן ראוי לזכור את יציאת מצרים זו דווקא בימי תשרי:

וכמו כן בגאולת מצרים, רצה הקדוש ברוך הוא שאנחנו נברר במעשינו. ויתחדש לנו הגאולה על פי המשפט. וזה זכירת יציאת מצרים אחר ראש השנה ויום הכפורים. כי בניסן הגאולה בחסדו בלבד. ועתה נתברר הגאולה במשפט. ומלקיחת אזוב בתחלה רוממנו הקדוש ברוך הוא עד לקיחת הארבעה מינים שהם מדריגות רמות ונשגבות.

דברים אלו, המאירים באור חדש ומופלא את יחסנו אל הסוכה ואל זיכרון יציאת מצרים, בונים בנו אף יחס נכון ושלם יותר למשמעות השתדלותנו ומעשינו, ובפרט למעשי האומה בעת הגאולה.

הנהגה שבה השפע מגיע רק מכוח חסד, היא "קטנה" ו"חסרה", והחסד היותר עליון הוא, כאשר אנו זוכים מכוח מעשינו לקבל את חסד ה"¹⁰.

עוד בנושא זה, עיין בשער "קדושת הסוכה" – משום קדושת הסוכה, רק לאחר ימי התשובה ומכוחם אפשר להיכנס לסוכה"¹¹. ועיין בשער "זמן שמחתנו" פרק ג, "שמחת החג לאחר ימי הדין והתשובה"¹², והדברים שם משלימים את דברינו כאן.

9. ונראה שאפשר להוסיף, אומנם בכללות, יציאת מצרים היא בלא זכות מצד ישראל אלא בחסד ה', אך שורש הדרשה הקושרת בין לקיחת אגודת אזוב ללקיחת ארבעת המינים, מבקש לרמוז שתחילת התנוצצות ההנהגה של שותפות של מעשינו, נמצאת כבר ביציאת מצרים, במעשה הקטן של לקיחת אגודת האזוב.

10. ועיין עוד בדברי השפת אמת בסוכות תרל"ז, ד"ה: "מה יקר חסדך".

11. בעמוד 131.

12. בעמוד 76.

פרק ב

סוכות - עדות לניצחון ישראל בדין ולמחילת עוונות

נוסיף ונעיין במקור מרכזי נוסף, וממנו אנו למדים על החיבור המהותי בין חג הסוכות וימי הדין (ויקרא רבה ל, ב¹):

אמר רבי אבין משל לשנים שנכנסו אצל הדיין ולית אנן ידעין מאן הוא
נוצח (ואין אנו יודעים מי נצח),

אלא מאן דנסב באיין בידיה (מי שמחזיק כף תומר [ביוונת] בידיו), אנן ידעין
דהוא נצוחייה (אנו יודעים שהוא נצח).

כך, ישראל ואומות העולם באין ומקטרגים לפני הקדוש ברוך הוא
בראש השנה, ולית אנן ידעין מאן נצח.

אלא במה שישראל יוצאין מלפני הקדוש ברוך הוא ולולביהן ואתרוגיהן
בדין, אנו יודעין דישראל אינון נצוחייה (שישראל אלו הם שנצחו).
לפיכך משה מזהיר לישראל ואומר להם: "ולקחתם לכם ביום הראשון".

מדברי המדרש למדנו, ארבעת המינים מהווים עדות לניצחונם של ישראל בדין. רבנו
ביאר שהכוונה שחג סוכות מהווה עדות למחילת עוונות ישראל ועל כך שנטהרו
מחטאם, והוסיף רבנו בתורות רבות שגם מצוות הישיבה בסוכה מהווה עדות לזה.
כך כתב (סוכות תרל"ה, ד"ה: "סוכה"):

סוכה היא עדות לבני ישראל שנטהרו מחטאם... וזה טעם מצות סוכה
אחר המשפט בראש השנה ויום כיפורים, שהוא עדות על המשפט אמת.

1. וכן במדרש שם בהמשך (שם, ג): "ולקחתם לכם ביום הראשון", הדא הוא דכתיב: 'פנה אל תפלת
הערער' וגו' - שנצחו ישראל בדין ונמחלו עונותיהם"; ומדרש תהלים, מזמור יז עה"פ: "נעמות
בימינך נצח".

וכן בדומה בתיקוני זוהר, תיקון יג, כט, א, ד"ה: "קם רבי אלעזר". ובזוהר הקדוש (ח"ג, רע"מ, ק,
אב) מובא שסיפור המעשה בין יעקב לעשו בעת חזרתו לארץ המסתיים בהליכת יעקב לסוכות
(עיין בראשית לג), רומז לימי הדין - "ויעקב הולך באותם ימים שבין ראש השנה ליום כיפור ובורח

מן הדברים אנו למדים שחג הסוכות במהותו קשור לימים הקודמים לו – ומוכן היטב מדוע חג הסוכות הוא באופן מיוחד זמן של שמחה, כי שמחים אנו על ניצחוננו בדין. אומנם, יש להבין כיצד ובמה מצוות החג מהוות עדות לניצחון ישראל בדין? בוודאי אין כאן רק סימן חיצוני. בפרט שהיה מקום להקשות, הרי הדין מתחדש מידי שנה, ובכל שנה נדרשים אנו לעדות מחודשת האם יצאו ישראל זכאים בדין, ולכאורה כיצד מצוות חג הסוכות עליהן נצטוונו מקדמא דנא, בהר סיני, מהוות עדות לדין המתחדש?²

אלא יש להבין שמצוות החג מבררות ומעידות באופן פנימי על טהרת ישראל. אין כלל ספק אם נצא זכאים בדין, כי באמת בכל שנה ושנה ברור שישראל יכולים לצאת זכאים בדין, והעדויות והסימן מבטאים ומגלים את תפקיד ימי הדין, שהם לטובתם של ישראל, ועבודת ה' בחג הסוכות מבררת את השייכות הפנימית של ישראל לה³.

ביאר השפת אמת, השורש הפנימי למחילת חטאי ישראל הוא, שעם ישראל בפנימיותם הם טובים, והחטאים בישראל הם רק מצד החיצונית, וה' בחסדו עוזר לנו לגלות ולחשוף את המהות הפנימית שלנו (עפ"י סוכות תרל"ה, ד"ה: "סוכה" – המשך התורה שהובאה לעיל). השייכות שלנו לסוכה, עניינה לברר ולהוות עדות שקיימת בנו אותה נקודה פנימית ושייכות אל הקודש: "וכיון שיכול להיות תחת צלו יתברך הוא סימן שיש בו נקודה של אמת כמו שכתוב (בזוהר הקדוש⁴) מאן דהוא מגזעא ושרשא דישאל ישבו בסוכות כו'. והרשעים אינם יכולים להיות בסוכה כדכתיב (תהלים ה, ה): 'לא יגורך רע'⁵ (שפ"א שם).

-
1. להנצל מעשו, שב בתשובה ומתענה" (עפ"י זוהר שם), ועשו מקטרג, ויעקב נפרד ממנו, "כיון דישבו בסוכות, נצלו מן המקטרג, והקדוש ברוך הוא שמח בבניו" (עפ"י זוהר שם).
 2. בביאור המדרש עסקנו בשער ה, העוסק בעניינם של ארבעת המינים.. היינו, לפני ימי הדין, כבר ברור לכול, שבחג הסוכות, שנקבע לאחריהם, ייטלו ישראל את ארבעת המינים.
 3. ובעומק יש לומר, שהכוונה שאם ישראל אכן ישמחו בסוכות, ויקיימו בשלמות את המצוות, זה עצמו מהווה עדות ובירור לכך שבאותה שנה, אכן ימי הדין היו לטובה ויצאו זכאים, ובאם ח"ו לא יקיימו את מצוות החג בשמחה ובשלמות, זה עצמו בירור לקושי ולכך שבאותה שנה לא נטהרו כראוי.
 4. זוהר ח"ג קג, א, ושם הובא שרק מי שהוא מגזע ושוורש קדוש של ישראל יכול לשבת בסוכה, ומי שאינו מגזע ושוורש קדוש של ישראל לא ישב בה אלא יצא ממנה.
 5. עיין שבת קמט, ב: "וכתיב: 'כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע' צדיק אתה ה' ולא יגורך במגורך רע, וביאר רש"י (ד"ה: "וכתיב לא יגורך רע"): "אלמא אינו נכנס" – הרשע, "במחיצתו" – של ה'.

ביאור הדברים, היות הסוכה מקום קדוש - רק ישראל, מכוח קדושתם, יכולים לשבת בה, ואילו האומות אינן מסוגלות לזה מפני שאינה מתאימה לאופיים. וכפי שמובא בגמרא (עבודה זרה ג, א-ב), שלעתיד לבוא הקדוש ברוך הוא ינסה את הגויים וייתן להם את מצוות סוכה, והם לא יוכלו לשבת בה אלא יצאו ממנה, עיי"ש (עפ"י השפת אמת שם).

כן כתב (סוכות תרס"ה, ד"ה: "הסוכה"): "הסוכה היא עדות על מחילת העונות ביום הכיפורים" וכשם שבדור המדבר, הציווי על המשכן לאחר קבלת לוחות שניים ביום כיפורים היה עדות על מחילת עוון העגל, כך מידי שנה, חג סוכות והישיבה בסוכה, שהיא מעין המשכן, מהווה עדות למחילת העונות (עפ"י המשך התורה).

בנוסף ביאר רבנו, כי השמחה עצמה היא עדות לניצחון⁶, ובתורתו בקש לברר מדוע וכיצד שמחת הנפש המושגת בימים אלו מהווה עדות חיה להתחדשותנו ולתהליכים שעברנו בימי הדין.

בשנת תרמ"ד (ד"ה: "במדרש") כתב: "לכן הלל ושמחה של החג הוא עדות על בני ישראל שהם נצחו בדין", וביאר שההלל בחג מהווה עדות להתחדשות הפנימית המתחוללת בנפשנו בימי הדין - ימי ראשית הבריאה (שם):

"ועם נברא יהלל"⁷ - שנעשין בני ישראל בריה חדשה בראש השנה ויום הכפורים. לכן מהללים בסוכות שם ה' דכתיב (ישעיהו מג, כא): "עם זו יצרתי לי" ... שנעשו בני ישראל ברי לבב בימים אלו, לכן הם מהללים לשמו יתברך כמו שכתוב (שם): "תהלתי יספרו" ... לכן הלל ושמחה של החג הוא עדות על בני ישראל שהם נצחו בדין.

הכוונה הפנימית של חז"ל שניצחנו, שההלל עצמו הוא האות להתחדשות ולטהרה שזכינו בהן, ולכן דווקא בהלל אנו נוטלים את ארבעת המינים ומנענעים אותם⁸.

6. עיין למשל סוכות תרמ"ג, ד"ה: "השמחה": "השמחה של החג הוא העדות על בני ישראל כמו שכתבו חז"ל שנתן ה' יתברך סימן מי נצח בדין".

7. תהלים קיב, יח. עיין ויקרא רבה ל, ג.

8. ובדומה סוכות תרס"ב, ד"ה: "ולקחתם": "ולקחתם לכם ביום הראשון. אמרו חז"ל ראשון לחשבון עונות... ואחר יום הכיפורים שנטהרו נפשות בני באים לזה הישרות. ולכן השמחה בסוכות כדכ' ולישרי לב שמחה... ולכן בסוכות הלל גמור וכמ"ש עם נברא יהלל... שכל זמן שמשועבדין למלכות אין יכולים להוציא מכח אל הפועל תהלת ה' רק כשנעשין בני חורין וכמ"ש אז ישיר. וכמו כן וכש"כ כשמשועבדין תחת היצה"ר וסט"א. ולכן אחר יום הכיפורים שנגאלו מתחת יד

וכן כתב (סוכות תרס"ד, ד"ה: "עיקר"):

עיקר השמחה בחג מהארת נשמה שזוכין בני ישראל אחר שנטהרו ביום הכפורים... ומצות הסוכה עדות על שנתקבלו בני ישראל בתשובה ביום הכפורים ומאיר להם הנשמה. לכן הלל ושמחה בחג.

נסכם, מצוות החג כולן מעידות על הניצחון בדין ועל טהרתנו:

א. הסוכה, צילו של הקדוש ברוך הוא, ורק ישראל, הקדושים בשורשם – יכולים לשבת בה.

ב. ארבעת המינים משולים לחרב המונפת בעת הניצחון.

ג. ההלל וההודיה להקדוש ברוך הוא, מכיוון שנבראנו מחדש ונטהרנו⁹.

לסיום, שני עניינים נוספים:

ראשית, דברי חז"ל שד' המינים משולים לכלי מלחמה ולחרב, ועדות לניצחון בדין¹⁰, מובילים למסקנה שהם קשורים להנהגה של גבורה ודין הדורשת מלחמה והתגברות, כלומר השתדלות מצד האדם והעם להשיג את הברכה והשפע.

משום כך קשה, כיצד נשלב זאת עם ההבנה המקובלת הרואה בחג הסוכות חג שעניינו הנהגה של חסד; הנהגה ובה ה' מיטיב לעמו, עושה להם ניסים ומנהיגם במדבר בענני כבודו, ללא דרישות מקדימות. כן, ענני הכבוד היו בזכות אהרון הכהן שמידתו חסד, והם בחינת אברהם אבינו איש החסד.

יש ליישב, אכן בחג הסוכות מתגלה הנהגה מורכבת.

בתחילה זכינו לענני הכבוד ולסוכות, בחסד ה' בלבד, אך הקדוש ברוך הוא מעוניין שנעבור תהליך נוסף, ובו נהיה שותפים בקבלת החסד. נראה שכך יש לפרש את דברי קדשו: "והוא ישועה אמיתית אשר הקדוש ברוך הוא נותן שיזכו בני ישראל

היצה"ר יש הלל גמור. ונקראו עם נברא מלשון ברי לבב שנטהרו הנפשות ונתבררו. וע"ז כתיב טוב לישראל אלקים לברי לבב. שע"י הדין בר"ה ויום הכיפורים נתבררו". ועיין גם בדבריו בסוכות תרנ"ח, ד"ה: "במדרש" שביאר שלשון "עם נברא" – מכוונת לעולם הבריאה, שפסח ושבועות ומכוח טהרת יום הכיפורים זוכים להתעלות מעשיה ויצירה ולהידבק אף במדרגת עולם הבריאה.

9. בעניין זה, עיין עוד לקמן בשער ב, בנושא השמחה.

10. "מאני קרבא" (תיקוני זוהר, יג כט, א), ולשון והמדרש (ויקרא רבה הנ"ל) שד' המינים עדות שאנו "נוצחין דינא".

גם על פי הדין כי הוא כל יכול, וזה מתקיים בזה החג אחר ימי המשפט שבני ישראל נוצחין דינא" (סוכות תר"ג, ד"ה: "כתיב", עיי"ש¹¹).12

שנית, משל הניצחון במדרש יכול להוביל למסקנה שישראל שמחים בניצחון שלנו על הגויים ובלקחת חלקם ושללם, ואף יכול להוביל לרושם שישנה מטרה באיבוד האומות.

אומנם באמת אינו כן – מטרת ישראל היא לתקן את העולם והאנושות כולה, ולהוביל לכך שהרע הוא זה שיתכלה, והאומות כולן תכרנה במלכות ה'.

זאת ועוד, באמת ישראל אינם זקוקים לחלקם של הגויים, ואדרבא חפצים בתשובתם ותיקונם, ובאפשרות שנוכל להחזיר להם את אותם חלקים שקיבלנו מהם.

הסביר השפת אמת (סוכות תרס"ג, ד"ה: "ואיתא"), שאחד הטעמים להקרבת ע' פרי החג, שהם כנגד האומות, מכוון לרעיון זה – אנו מחזירים להם בסוכות את חלקם שלקחנו מהם בעת הניצחון, ודי למבין.

11. עיין גם סוכות תרל"ז, ד"ה: "בפסוק למען". תורה זו נידונה לעיל בביאור הרעיון מדוע סוכות בתשרי ולא בסוכות

12. עוד יש להעיר כי רבנו הביא אומנם שהן ארבעת המינים והן הסוכה מהווים עדות לזכייתם של ישראל בדין, אך למד (סוכות תר"ג, ד"ה: "לא") מן העובדה שהמדרש משווה את ארבעת המינים למאני קרבא, שד' המינים הם כנגד הנהגה שבה נדרשת מלחמה (כנגד מדרגת שם יעקב, הרומז למלחמה עם עשו), בעוד שהסוכה היא כנגד מנוחה ושלוה (כנגד מדרגת שם ישראל).